

Arkeologiska objekt av riksintresse VARK: Projektbeskrivning för VARK-inventeringen

**Museovirasto
Museiverket**

Museovirasto
Museiverket

Arkeologiska objekt av riksintresse VARK: Projektbeskrivning för VARK-inventeringen

Författare

Teemu Mökkönen
Teija Tiitinen

Projektets projektgrupp

Petri Halinen (projektägare)
Teemu Mökkönen
Sirkka-Liisa Seppälä
Teija Tiitinen (projektledare)

Projektets styrgrupp

Mikko Härö, Museiverket (ordförande till 28.2.2022)
Ulla Salmela, Museiverket (ordförande från 1.3.2022 och framåt)
Anne Jarva, Kommunförbundet
Anu Vauramo, Forststyrelsen
Eija Ojanlatva, Saamelaismuseum Siida
Hannu Takala, Lahden kaupunginmuseum
Juha Maaperä, Museiverket
Juha-Pekka Joonas, Saamelaismuseum Siida
Leena Koivisto, Satakunnan Museum
Matleena Haapala, miljöministeriet
Mika Lavento, Helsingfors universitet
Mättö Minna, Kommunförbundet
Ninni Närväinen, Suomen arkeologinen seura ry
Petri Halinen, Museiverket
Salonen Päivi, undervisnings- och kulturministeriet
Sanna Andersson, miljöministeriet
Sirkka-Liisa Seppälä, Museiverket

Datum: 31.12.2023

Omslagsfoton

Översta raden: Utsjoki Vetsijärvi 7 (Eija Ojanlatva 2020, SAAMVARK1:74, Saamelaismuseum Siida), Oulu Rajakangas (Teemu Mökkönen 2020, AKDG6477:1, Museiverket).

Mellersta raden: Eura Kuninkaanhauta (Teija Tiitinen 2021, AKDG7242:3, Museiverket), Laitila Untamalan Myllymäki (Teija Tiitinen 2010, AKDG7237:1, Museiverket).

Nedersta raden: Janakkala Hakoistenlinna (Helena Ranta 2017, AKDG6849:1, Museiverket), Hangö Gustavsvärn (Teija Tiitinen 2020, AKDG6565:3, Museiverket).

Arkeologiska objekt av riksintresse: Projektbeskrivning av VARK-inventeringen

Innehåll

Förord.....	3
1. Utgångspunkter för och genomförande av inventeringen.....	1
2. Inventeringens rättsverkningar.....	2
3. Förhållande till andra inventeringar som de riksomfattande målen för områdesanvändningen avser.....	2
4. Arkeologiskt kulturarv, lagstiftning och internationella konventioner.....	2
5. Tidigare utredningar av arkeologiska objekt av riksintresse.....	3
6. VARK-objekt och VARK-områden som fastställts i inventeringen.....	4
7. Källmaterial för och genomförande av inventeringen.....	4
8. Bedömning av objektens betydelse.....	5
9. Bedömningsprocess.....	6
10. Objekttyper som krävt ytterligare diskussion.....	8
Stadsarkeologiska objekt.....	9
Vägar och färdleder.....	10
Försvarsverk från första världskriget.....	11
Kyrkostrukturer.....	11
Herrgårdar.....	12
11. Inspektion i terrängen av objekten.....	13
12. Bildandet av VARK-områden.....	14
13. Betoning av de kriterier som använts i bedömningarna.....	16
14. Objektens bevarandegrad.....	17
15. Placeringsomgivningen för VARK-objekt.....	19
16. VARK-objekten i generalplanerna.....	20
17. Grundläggande information om VARK-områdena.....	23
VARK-områdena i förhållande till alla fasta fornlämningar.....	23
VARK-områdenas arealer.....	26
18. VARK-områdenas tidsmässiga fördelning och utbredning.....	28
Andelen objekt som kan dateras till olika perioder.....	28
Utbredningen av objekt från olika perioder.....	33
Andelen objekttyper.....	34
19. Regionala särdrag under olika perioder.....	35
Stenåldern.....	35
Bronsåldern och tidiga metallåldern.....	37
Järnåldern.....	39
Medeltiden.....	43
Historisk tid.....	45
20. Den bild som VARK-områdena ger av Finlands förflutna.....	49
21. Hörandematerial.....	51
Webbplats som presenterar VARK-områdena.....	51

Geografisk information	51
Landskapsbeskrivningar.....	52
Miljörapport enligt 3 § i lagen om bedömning av miljökonsekvenserna av myndigheters planer och program	53
22. Hörandeomgångerna och läget därefter	53
Första hörandet 1.3–15.4.2023	53
Andra hörandet	54
VARK-områdena efter hörandena	55
23. Till sist	55

Bilagor

Bilaga 1. VARK-områden vars områdesavgränsning har ändrats efter hörandet

Bilaga 2. VARK-områden som avviker från områdesgränserna för fornlämningsregisterobjekt

Bilaga 3. VARK-områden: geodatans egenskapsinformation

Förord

Urvalet av nationellt betydelsefulla arkeologiska objekt (VARK) kompletterar helheten av riks-omfattande inventeringar av kulturmiljön. Till kulturmiljöns VAT-familj hör således helheten av byggda miljöer av riksintresse (RKY), landskapsområdenas helhet (VAMA2021) och den nu färdigställda VARK. VARK-urvalet ger en tidsmässigt och regionalt representativ bild av Finlands forntid.

De riksomfattande målen för områdesanvändningen (VAT) är ett viktigt verktyg för att uttrycka, konkretisera och förmedla statens intressen i områdesanvändningen till planeringen av områdesanvändningen. Med hjälp av VAT-inventeringarna fastställs de områden och objekt som ska identifieras och beaktas i områdesanvändningen så att deras värden bevaras. VARK-urvalet möjliggör detta nationellt betydande arkeologiska kulturarv bättre än tidigare.

VARK-arbetet har varit en stor ansträngning för Museiverket, de regionala ansvarsmuseerna och andra samarbetspartner. Det är förutom VAT-ramen viktig på många andra sätt. I projektet har man utfört ett grundläggande arbete för att systematiskt utveckla bedömningen av det arkeologiska arvets betydelse. Arbetet med att utveckla bedömningskriterierna fortsätter även efter att urvalet är klart.

Även faktaunderlaget för fornlämningar har stärkts under arbetets gång: tre av fyra av de sammanlagt 1 392 objekten i urvalet har granskats i terrängen under projektets gång. Totalt gjordes terrängundersökningar av ett större antal objekt än det slutliga urvalet. Kvaliteten på datainnehållet i det fornlämningsregister som Museiverket upprätthåller förbättrades: utöver de objekt som valts ut som VARK-objekt uppdaterades och kompletterades cirka 3 400 uppgifter om de objekt som deltog i processen.

Oförutsedda faktorer, såsom coronapandemin, påverkade genomförandet av inventeringen 2018–2022. Man lyckades anpassa genomförandesätten så att de lämpar sig för olika situationer och samarbetsnätverket blev starkt. Nationellt sett stärkte VARK samarbetet mellan arkeologer på ett positivt sätt. Det starka samarbetet kommer att fortsätta även i framtiden.

Det viktigaste redskapet för att skydda det arkeologiska kulturarvet, fornminneslagen (295/1963), håller för närvarande på att förnyas. Den nya lagen om det arkeologiska kulturarvet kommer, om den förverkligas, att avsevärt ändra och precisera bl.a. förfaranden och praxis. Lagen utgör tillsammans med lagstiftningen om områdesanvändning kärnan i verktygslådan för skyddet av det arkeologiska kulturarvet. VARK-arbetet stöder också verkställandet av den nya lagstiftningen om fornminnen, i synnerhet bedömningen av objektens betydelse.

Utöver detta hoppas Museiverket att informationen om det nationellt betydelsefulla arkeologiska arvet når allt fler och inspirerar till att fundera över betydelsen av detta gemensamma arv idag och i framtiden.

Jag vill tacka alla experter vid Museiverket, de regionala ansvarsmuseerna och Forststyrelsen som deltagit i projektet samt alla andra som deltagit i projektet för en gemensam insats som för branschen och bevarandet av det arkeologiska kulturarvet vidare.

Helsingfors den 16 december 2023

Ulla Salmela

Avdelningschef, Kulturmiljötjänster, Museiverket

Arkeologiska objekt av riksintresse:

Projektbeskrivning av VARK-inventeringen 31.12.2023

1. Utgångspunkter för och genomförande av inventeringen

Under åren 2018–2023 har Museiverket i samarbete med de regionala ansvarsmuseerna och Forststyrelsen genomfört en inventering av arkeologiska objekt av riksintresse. Projektet omfattar hela Finland med undantag av landskapet Åland, där man följer självstyrelselagen för Åland (1144/1991) och landskapslagarna.

Projektets styrgrupp har bestått av sakkunniga från Museiverket, de regionala ansvarsmuseerna, Forststyrelsen, Kommunförbundet, miljöministeriet samt undervisnings- och kulturministeriet. Styrgruppen har i betydande grad påverkat riktlinjerna och fokusområdena inom projektet. Projektets syfte har varit att genomföra en inventering av arkeologiska objekt av riksintresse som statsrådet kan godkänna som en riksomfattande inventering enligt de riksomfattande målen för områdesanvändningen (RMO).

Utgångspunkten för inventeringsprojektet Arkeologiska objekt av riksintresse är de riksomfattande målen för områdesanvändningen som är en del av systemet för planering av områdesanvändningen enligt markanvändnings- och bygglagen (132/1999). Det primära syftet med de riksomfattande målen för områdesanvändningen är att säkerställa att aspekter av riksintresse beaktas i planläggningen och i de statliga myndigheternas verksamhet. De värden som presenteras i urvalsgrunderna till de arkeologiska objekten av riksintresse (VARK-objekten) bör beaktas för att objektens egenart och särdrag och de områden som de utgör en del av kan lyftas fram och bevaras med den noggrannhet som olika plannivåer förutsätter. Eftersom fornlämningar förstörs både till följd av områdesanvändning och genom naturens inverkan (till exempel erosion), ska det betydande arkeologiska kulturarvet identifieras för att man i planeringen av områdesanvändningen ska kunna utgå från att bevara det så enhetligt och i så ursprungligt skick som möjligt.

I inventeringarna har man bedömt de fasta fornlämningar som är fredade enligt lagen om fornminnen (295/1963) och andra arkeologiska kulturarvsobjekt. Tidsmässigt omspänner dessa objekt en tidsperiod på cirka elvtusen år från pionjärbosättningarna under den mesolitiska stenåldern efter istiden fram till befästningsverken under första världskriget (1914–1918). Den viktigaste informationskällan för inventeringen har varit det nationella fornlämningsregistret, forskningsrapporter och forskningslitteratur. Inspektioner i terrängen har gjorts endast för de objekt vars uppgifter inte var tillräckligt aktuella för inventeringens behov.

VARK-objekten och det urval av arkeologiska objekt av riksintresse som VARK-områdena utgör underlättar och påskyndar arbetet för planeringarna av markanvändningen och de myndigheter som styr skyddet av fornlämningarna. Det gör planeringen av markanvändningen förutsägbar då man redan på förhand vet om det finns arkeologiska objekt av riksintresse på det område som ska planeras. Avsikten är att VARK-områdena ska styra markanvändningen så att man kan trygga bevarandet av egenskaperna av riksintresse som visas i beskrivningarna av objekten och värden i anknytning till dem.

2. Inventeringens rättsverkningar

Med stöd av markanvändnings- och bygglagen (MBL) ska de riksomfattande målen för områdesanvändningen och främjandet av möjligheterna att uppnå dem beaktas i den statliga myndighetsverksamheten och planeringen av områdesanvändningen. De riksomfattande målen för områdesanvändningen konkretiseras i regel i planläggningen till den del och på det sätt som förutsätts och är möjligt med tanke på uppgiften och syftet för varje planform. De riksomfattande målen för områdesanvändningen har ingen direkt rättslig verkan på förutsättningarna för beviljande av ett enskilt bygglov, undantagslov eller avgörande om planeringsbehov. De objektspecifika rättsverkningarna för VARK-områdena avseende enskilda byggprojekt eller markanvändningen annars uppstår i planlägningsprocessen enligt MBL och grundar sig på innehållskraven för de olika plannivåerna.

Rättsverkningarna för de riksomfattande målen för områdesanvändningen utformas utgående från 24 § i MBL. Där konstateras det att ”De statliga myndigheterna ska i sin verksamhet beakta de riksomfattande målen för områdesanvändningen, främja möjligheterna att uppnå dem och bedöma vilka konsekvenser myndigheternas åtgärder har för regionstrukturen och områdesanvändningen. Vid planering på landskapsnivå och annan områdesplanering skall de riksomfattande målen för områdesanvändningen beaktas så att möjligheterna att uppnå dem främjas.” Rättsverkningarna avgörs huvudsakligen först i planläggningen och de är indirekta. Hantering av fornlämningar styrs alltid av lagen om fornminnen (295/1963).

Arkeologiska objekt av riksintresse ska identifieras och beaktas i områdesanvändningen så att deras värden tryggas. Beaktandet av VARK-områdena ska vara en viktig utgångspunkt för planeringen av markanvändningen på olika plannivåer med den noggrannhet som de kräver. I landskapsplaneringen är det ändamålsenligt att påvisa VARK-områdenas särdrag, vilket det också är skäl att behandla vid överläggningar med myndigheterna om landskapsplanen. Vid eventuella avvikelser från avgränsningarna av VARK-områdena ska landskapsförbundet alltid förhandla med Museiverket.

3. Förhållande till andra inventeringar som de riksomfattande målen för områdesanvändningen avser

I fråga om byggd kulturmiljö och kulturlandskap har man redan länge använt inventeringar enligt de riksomfattande målen för områdesanvändningen (RMO). År 1993 publicerade miljöministeriet och Museiverket *Byggd kulturmiljö: Byggda kulturmiljöer av riksintresse*, som omfattade en inventering av byggnadshelheter av riksintresse. Inventeringen reviderades i början av 2000-talet för den nya markanvändnings- och bygglagens behov och infördes genom statsrådets principbeslut 2009 (RKY inventeringen).

Den första inventeringen av nationellt värdefulla landskapsområden fastställdes 1995. En revidering av den färdigställdes 2021 (VAMA 2021). Värdet för dessa de mest representativa kulturlandskapen på vår landsbygd baserar sig på den mångformiga, kulturpåverkade naturen, det vårdade odlingslandskapet och det traditionella byggnadsbeståndet.

4. Arkeologiskt kulturarv, lagstiftning och internationella konventioner

Det arkeologiska kulturarvet är en betydande del av Finlands kultur och identitet. Det representerar den äldsta avlagringen i vårt kulturarv, som anger hur man har bott i vårt land, hur man har levt här och hur influenser från olika riktningar har format människan och kulturen genom att skapa en grund för vårt lands nuvarande egenskaper och regionala särdrag.

De arkeologiska objekten innehåller information som annars vore otillgänglig om det förflutna. De är tidsmässiga avlagringar i miljön och gör forntiden till en del av vår nuvarande upplevelsevärld. Vi har en gemensam skyldighet att bevara och skydda vårt eget arkeologiska kulturarv även för kommande generationer.

Lagen om fornminnen (295/1963) fredar automatiskt utan särskilda åtgärder fasta fornlämningar som omfattas av lagen och förbjuder åtgärder som kan äventyra bevarandet av fornlämningen. Fasta fornlämningar definieras i 2 § i lagen om fornminnen. De är lämningar, konstruktioner, avlagringar och fynd av mänsklig verksamhet under förhistorisk eller historisk tid och som bevarats på land eller under vatten.

Trots fredningen av fasta fornlämningar kan markanvändningen som till exempel bedrivandet av jordbruk fortsätta i området. Numera anges ingen egentlig åldersgräns för fasta fornlämningar i lagen. De yngsta objekten som omfattas av skyddet är försvarsverk från första världskriget.

Enligt lagen om fornminnen må fast fornlämning icke utgrävas, överhöljas, ändras, skadas, borttagas eller på annat sätt rubbas utan tillstånd som meddelats med stöd av lagen. Om det av en eller annan orsak uppstår behov att rubba fornlämningen, krävs det alltid tillstånd för det, men är under vissa förutsättningar ändå möjligt. Beslut om att bevilja eller neka tillstånd att rubba en fast fornlämning grundar sig på prövning av hur betydande behovet att rubba den är i förhållande till betydelsen för den fornlämning som ska rubbas.

I den Europiska konventionen om skydd för det arkeologiska arvet (Valletta 1992, FördrS 26/1995) har man förbundit sig att skydda det arkeologiska kulturarvet som en gemensam minneskälla för de europeiska länderna och som undersökningsmaterial för vetenskaplig forskning. Enligt konventionen är fasta fornlämningar, lösa fornföremål samt andra spår av mänsklig verksamhet från forna tider en del av det arkeologiska kulturarvet. Konventionen förutsätter att fördragsparterna har lagstiftning och åtgärder för att bevara det arkeologiska arvet. Dessutom har de länder som är med i konventionen förbundit sig att skapa ett system för beviljande av tillstånd och för övervakning samt samordna arkeologiska behov och behoven att planera markanvändningen.

5. Tidigare utredningar av arkeologiska objekt av riksintresse

Den första nationella utredningen av fornlämningar färdigställdes 1984 (*Förhistoriska skyddsområden som är betydelsefulla för hela landet*. Inrikesministeriet, planläggnings- och byggnadsavdelningen, meddelande 3/1983.). Där behandlades och beskrevs omfattande geografiska områden med tät bosättning under förhistorisk tid som hela älvdalar. På grund av dess allmänna karaktär blev utredningen inget verktyg som styr skyddet. Utredningen som var typisk för sin tid behandlade endast det förhistoriska arkeologiska kulturarvet.

I publikationen *Maiseman Muisti - valtakunnallisesti merkittäväät muinaisjäännökset (Landskapets minne - fornlämningar av riksintresse)* (på finska) som färdigställdes 2001 utvidgades synvinkeln för första gången till att utöver förhistoriska objekt omfatta även objekt från historisk tid. Trots detta omfattade publikationen endast en begränsad grupp på cirka tvåhundra objekt. Valet av objekt gjordes inte som en av myndigheterna genomförd egentlig kulturmiljöinventering som skulle ha kunnat godkännas som en del av de riksomfattande målen för områdesanvändningen. Publikationen har ingen stor betydelse vid styrningen av planeringen av markanvändningen.

Museiverket har länge känt till att det saknas en inventering som anger de arkeologiska objektens betydelse enligt de riksomfattande målen för områdesanvändningen och har redan länge haft som mål att genomföra den. Inventeringen har också noterats i

genomförandeprogrammet för den nationella kulturmiljöstrategin (Kulturmiljöstrategin 2014–2020) som en åtgärd som främjar genomförandet av den.

6. VARK-objekt och VARK-områden som fastställts i inventeringen

VARK-inventeringens syfte har varit att presentera ett representativt urval arkeologiska objekt så att det utifrån den information som de innehåller är möjligt att få en så regionalt, tidsmässigt och tematiskt omfattande uppfattning som möjligt om forntiden i Finland. Tidsmässigt omspanner urvalet en period på cirka 11 000 år. Precis som alltid inom arkeologin representerar de objekt och objekttyper som vi nu känner till endast en del av det förflutna. Resultatet av inventeringen återspeglar den nuvarande arkeologiska kunskapen samt vår egen tids värden och betydelser.

De arkeologiska objekt som angetts av betydelse i inventeringen benämns VARK-objekt. De är nästan utan undantag fasta fornlämningar som är fredade enligt lagen om fornminnen (295/1963). Inventeringsprocessen har också omfattat andra arkeologiska kulturarvsobjekt. De är inte fredade enligt lagen om fornminnen – ofta på grund av deras ringa ålder.

VARK-objekten finns på VARK-områden som bildats av ett eller flera VARK-objekt. VARK-områden som omfattar flera VARK-objekt har sammanställts på tidsmässiga eller tematiska grunder. Största delen av dem sammanfaller med avgränsningarna i det nationella fornlämningsregistret.

Diagram 1. Objekt som i VARK-inventeringarna bedömts vara av riksintresse (VARK-objekt) bildar separat eller i kombination med flera objekt VARK-områden.

7. Källmaterial för och genomförande av inventeringen

I enlighet med de riksomfattande målen för områdesanvändning har projektet kallats inventering. Till skillnad från normal arkeologisk inventering har uppletning av nya arkeologiska objekt i terrängen inte ingått i arbetet utan utredningen har fokuserats på redan tidigare kända objekt. Som arbetsplattform har använts det riksomfattande registret över fornlämningar som

Museiverket förvaltar. Till registret fogades för projektet en separat del i vilket har förts in behövliga objektspecifika uppgifter och bedömningar av objektets betydelse jämte motiveringar.

Vid Museiverket svarade en speciellt tillsatt projektgrupp för genomförandet i inventeringsarbetet i samarbete med Museiverkets avdelning Kulturmiljöjänster och de ansvariga arkeologerna för kulturmiljöuppgifter vid de regionala ansvarsmuseerna. Inventeringsarbetet och urvalsprocessen av objekten framskred enligt ansvarsmuseernas verksamhetsområden. Verksamhetsområdena motsvarar vanligen landskapen förutom i Nyland och Lappland där ansvaret är fördelat mellan flera ansvarsmuseer.

I början av projektet plockades ett basmaterial ut om objekten i fornlämningsregistret och det bestod av:

- De cirka 3 700 objekten i fornlämningsregistrets viktigaste fredningsklass (fredningsklass 1). Användningen av fredningsklasser slopades 2014.
- De 351 objekten i publikationen *Maiseman muisti – valtakunnallisesti merkittäväät muinaisjäänökset* (Museiverket 2001)
- De 134 objekten i förteckningen över nationellt betydelsefull kulturegendom enligt den preliminära Haagkonventionen (HAAG – 2013). Beredningen av förteckningen pågår ännu.
- Unescos världsarvsobjekt (Sammallahdenmäki, Struves kedja, Sveaborg och Gamla Raumo)
- Cirka 600 objekt som i landskapsplanerna angetts som viktiga eller värdefulla för landskapet

Många objekt finns med i flera basmaterial. Sammanlagt omfattade det utvalda basmaterialet för inventeringen 4 024 fasta fornlämningar, som motsvarar 11 procent av alla fasta fornlämningar i fornlämningsregistret (situationen 13.10.2022). På basis av diskussioner med sakkunniga och utnyttjat bakgrundsmaterial togs utöver basmaterialet 13 procent (n=760) av de objekt som ingick i utvärderingsprocessen med i beredningsskedet. I projektets utvärderingsprocess ingick i sin helhet 13 procent (n = 4 784) av alla registrerade fasta fornlämningar.

8. Bedömning av objektens betydelse

Bedömningen av VARK-objektens betydelse har gjorts för behoven inom inventeringar enligt de riksomfattande målen för områdesanvändningen. Inventeringarna har syftat till att identifiera de arkeologiska objekt genom vilka det är möjligt att skapa en uppfattning om Finlands förflutna jämte dess särdrag i olika delar av landet. Objekten har valts utifrån gemensamma kriterier.

De kriterier som användes vid bedömningen av objekten skapades vid en workshop i början av projektet där arkeologer och sakkunniga inom markanvändning från olika organisationer deltog. Syftet var att skapa kriterier som på ett så omfattande sätt som möjligt beskrev objektens olika egenskaper och lämpar sig för värdering av olika typer av objekt. En bedömning av varje objekt registrerades i det avsnitt som uppgjorts för projektet i fornlämningsregistret som förvaltas av Museiverket. VARK-uppgifterna i fornlämningsregistret låstes för redigering den 28 september 2022.

Bedömningen av betydelsen har gjorts genom att från varje kriterium välja ett standardvärde som kompletterades med en fritt formulerad beskrivande text. Kriterier som används:

- **Kulturhistorisk betydelse**

Bedömningen grundar sig på hur väl objektet återspeglar företeelser, stadier och händelser i sin era. Forskningsmaterial om objektet eller det fenomen som objektet representerar har utgjort grund för bedömningen.

0 = inte av betydelse, 1 = av liten betydelse, 2 = rätt betydelsefullt, 3 = mycket betydelsefullt

- **Forskningsmässigt värde**

Den forskningsmässiga bedömningen av objektet grundar sig på dess forskningspotential samt både på uppgifter som man redan fått och uppgifter som ännu kan vara tillgängliga.

0 = ingen potential, 1 = liten potential, 2 = rätt så stor potential, 3 = mycket stor potential

- **Allmänhet eller sällsynthet**

Bedömningen av objekttypens allmänhet eller sällsynthet grundar sig på befintligt arkiv- eller litteraturmaterial.

1 = allmänhet eller sällsynthet är inte betydelsefull egenskap, 2 = allmän eller ganska sällsynt, 3 = mycket allmän eller ytterst sällsynt

- **Arkeologisk diversitet**

Bedömningen grundar sig på hur rikligt förekommande de observerbara företeelserna är eller på långvarig historisk kontinuitet.

0 = diversitet saknas, 1 = diversiteten är knapp, 2 = diversitet finns, 3 = diversiteten är betydande

- **Omgivning och landskap**

Bedömningen grundar sig på sambandet mellan objektet och omgivningen där det är lokaliserat, det vill säga hur väl objektets omgivning stödjer det arkeologiska objektets begriplighet. Betydelsen kan vara större om objektet ligger i en byggd miljö av riksintresse (RKY) eller i ett nationellt värdefullt landskap eller på ett värdbiotopområde.

0 = miljö och landskap är totalt förändrade, 1 = det finns främmande element eller skador i miljö och landskap, 2 = miljö och landskap innehåller element som stöder objektets begriplighet, 3 = miljö och landskap innehåller fortfarande många element som stöder objektets begriplighet och objektet är ett väsentligt landskapselement för området

- **Bevarandegrad**

Bedömningen grundar sig på hur väl objektets observerbara egenskaper är bevarade. Även ett undersökt objekt kan bedömas som väl bevarat om det är förstklassigt återställt.

0 = förstört, 1 = rätt förstört, 2 = ganska väl bevarat, 3 = väl bevarat

9. Bedömningsprocess

Bedömningsprocessen omfattade endast de arkeologiska objekt som gallrats ut från tidigare bedömningsmaterial eller ansetts ha sådana egenskaper att de bör ingå i en närmare bedömning.

I värderingen av objektets betydelse deltog arkeologer från Museiverket och de regionala ansvarsmuseerna (cirka 50 personer). Dessutom fick man hjälp av sakkunniga inom olika områden (Forststyrelsen, universitet, specialsakkunniga). Bedömningen genomfördes som en

process i tre skeden där det mellan de olika skedena fördes diskussioner om objekten och urvalets omfattning.

I det första skedet kallades alla värderade objekt *kandidater*. Efter den preliminära bedömningen antingen förkastades eller överfördes objekten till kategorin *föreslagna*. För de föreslagna objekten utarbetades närmare objektbeskrivningar och deras betydelse bedömdes numeriskt och med ord. Om objektets nationella betydelse ansågs vara tillräcklig ändrades objektets status i det sista skedet av bedömningen till *valt*.

Av de objekt som valts ut till bedömningen förkastades 77 procent i bedömningsprocessen (diagram 2). Största delen av de objekt som gallrats ut på förhand utifrån tidigare bedömningsmaterial förkastades redan i början av kandidatskedet. Den största gallringen av objekt skedde mellan statusen *kandidat – föreslagen*, då 50 procent av objekten förkastades i diskussionerna som följde efter inspektioner av projekten i terrängen (tabell 1). Mellan statusen *föreslagen – valt* var avslagsprocenten endast 13 procent.

Skeden enligt VARK-statusen	Avslagsprocent
kandidat	33 %
Kandidat > föreslagen	50 %
Föreslagen > valt	13 %

Tabell 1. Andelen objekt som förkastats i olika skeden av bedömningsprocessen.

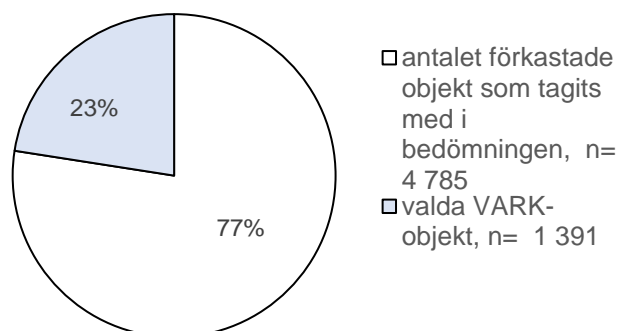

Diagram 2. Förhållandet mellan förkastade och valda objekt i bedömningsprocesserna.

Största delen av de förkastade objekten är objekt på sydvästkusten som tolkats vara gravrösen från bronsåldern eller den tidiga metallåldern. Det här beror på att man tidigare i fredningsklass 1 antecknade alla sådana objekt som hade synliga och identifierbara strukturer. Största delen av dessa rösen uppfyller inte kriterierna för ett arkeologiskt objekt av riksintresse.

Av de 351 objekten i publikationen *Maiseman muisti* förkastades hela 118 (tabell 2). Dessa objekt uppfyllde inte kriterierna för objekt av riksintresse i den nuvarande bedömningen eller då kriterierna var uppfyllda har objektet gallrats bort i den interna bedömningen av objekttypen. Dessutom har objekten i publikationen *Maiseman muisti* senare sammanförts till en större helhet i fornlämningsregistret och existerar på så sätt inte längre som separata arkeologiska objekt. Kvaliteten på vissa objekt som ingick i objekthelheterna i publikationen *Maiseman muisti* betraktades däremot vara sådan att det inte längre var motiverat att de ingår i objekthelheten.

Orsaker till förkastande av objekten i <i>Maiseman muisti</i>	antal
Ingen nationell betydelse	53
har inte kunnat lokaliseras	7
delvis eller helt förstört	22
det finns otillräckliga uppgifter om objektet för att kunna göra en bedömning	19
har kombinerats med ett annat objekt	7
annan orsak	10

Tabell 2. Orsakerna till förkastande av objekt som ingår i publikationen *Maiseman muisti* i VARK-inventeringen.

Sju objekt som tidigare klassificerats av riksintresse hittades inte vid de inspektioner i terrängen som gjordes i samband med VARK-projektet. För dessa har antingen lägesuppgifterna varit felaktiga eller så har objekten förstörts efter den föregående inspektionen.

Fem av objekten i HAAG-inventeringens objektförteckning (2013)¹ som ännu är under beredning förkastades i VARK-inventeringens bedömningar. I stället för två objekt har det valts något objekt som bedöms ha större betydelse, två har förstörts och för ett objekt är de tillgängliga uppgifterna inte tillräckliga för att göra en bedömning av dess betydelse.

Diskussionerna utgjorde en betydande del av bedömningsprocessen. I dem gallrades objekten ut bland annat på grund av att objekttypen var överrepresenterad eller utifrån egenskaper som konstaterats vid inspektioner i terrängen (till exempel objektets försämrade skick). På motsvarande sätt kompletterades urvalet med objekt som framkom i diskussionerna och som ofta var sådana som nyligen hade hittats.

En bedömning är alltid delvis en subjektiv process. Trots att man gemensamt har utarbetat och godkänt kriterierna och definitionerna för dem fattar varje bedömare beslut utifrån egna erfarenheter. Därför är det sannolikt att andra bedömare genom att använda samma kriterier skulle upprätta en något avvikande grupp av objekt utifrån resultatet av den nu genomförda VARK-inventeringen.

10. Objekttyper som krävt ytterligare diskussion

En del av objekttyperna krävde ytterligare diskussioner vid valet av VARK-objekt. Behovet av ytterligare diskussioner grundade sig på den specialkompetens som krävdes för vissa objekttyper (kyrkor, herrgårdar), särdragen i omgivningen där objekten är belägna (stadsarkeologiska objekt), de urvalsgrunder som användes (broar och vägar) eller en minskning av antalet föreslagna objekt (befästningar från första världskriget).

I diskussionerna deltog utöver de sakkunniga som medverkat i bedömningarna (Museiverket, regionala ansvarsmuseer) även utomstående sakkunniga å arbetets vägnar i urvalsprocessen (universitet, ministerier, konsulter). Vid dessa upprättades de kompletterande kriterier som ska användas vid valet av objekttyper.

¹ Haagkonventionen för skydd av kulturegendom i händelse av väpnade konflikter från 1954.

Stadsarkeologiska objekt

Lagen om fornminnen gäller främst städer som grundats före 1700-talet och de kulturlager där som uppkommit före 1721. De stadsarkeologiska objekten ligger ofta i områden som är aktiva med tanke på modern markanvändning och är i Finland sällsynta jämfört med övriga Europa. För att förstå den kulturella utvecklingen är de dock exceptionellt betydande.

På grund av särdragen för de stadsarkeologiska objekten behandlades de i workshoppar och vid möten i små grupper² samt i styrgruppen för VARK-projektet under 2019. Då utarbetades också ett förslag om de stadsarkeologiska objekt som ska väljas.

Det viktigaste kriteriet i valet av objekt var bevarandegrad och forskningsmässig potential. De stadsarkeologiska objektens tidsmässiga kontext och objektets betydelse som en del av tidsperiodens arkeologiska material är olika i olika delar av Finland. Av de sällsynta medeltida städerna bedömdes alla (5 stycken) vara VARK-objekt. Av de städer som grundats på 1500-talet utsågs två till VARK-objekt, vilket motsvarar två tredjedelar av tidsperiodens stadsarkeologiska objekt.

På 1600-talet grundades städer på ett större område än längs kusten i Södra Finland. På så sätt har valet av stadsarkeologiska objekt från denna tidsperiod också påverkats av objektens regionala omfattning och betydelse för områdets arkeologiska material från historisk tid. Fem av de städer som grundades på 1600-talet är VARK-objekt, vilket motsvarar 31 procent av de städer som grundades på den tiden.

Eftersom det moderna byggandet som inleddes under 1900-talet förstör underjordiska kulturlager, ligger de väl bevarade stadsarkeologiska områdena och städernas gamla byggnadsbestånd (som i allmänhet är i trä) i regel i samma områden. Alla stadsarkeologiska VARK-objekt finns på samma områden som de byggda kulturmiljöerna av riksintresse (RKY).

Utöver bevarandegraden för de underjordiska kulturlagren fästes vid valet av objekt vikt vid åldern på den detaljplanestruktur som används i området. I inspektionen gynnades objekt där stadsstrukturen och stadsrummet vid tidpunkten då kulturlagren som är föremål för det stadsarkeologiska intresset fortfarande kan gestaltas.

Bild 1. Ulvsby medeltida stads område är numera huvudsakligen åker. Den plats där Ulvsby medeltida stad låg finns på den åker som syns i bakgrunden. Objekt: Ulvsby Platsen för Ulvsby medeltida stad. Bild: Flygfoto Hannu Vallas, Byggnadshistoriska bildsamlingarna, RHO125790:18 Museiverket.

² I de små grupperna deltog sakkunniga inom olika områden från Museiverket, regionala ansvarsmuseer och från miljöministeriet.

Bild 2. Största delen av de stadsarkeologiska objekten finns under nuvarande stadsstruktur. På bilden ett exempel från utgrävningarna av det stadsområde som fanns vid Salutorget i Åbo på 1600- och 1700-talet. Salutorget hör inte till det VARK-område som är avgränsat till Åbo stads äldsta och på 1500-talet bebodda delar. Bild: Teija Tiitinen, AKDG7223:1, Museiverket.

En ytterligare avgränsning av VARK-området i Åbo centrum har gjorts över den del som är äldre än från 1600-talet i den fornlämningsavgränsning som framställs i fornlämningsregistret. Det avviker från andra stadsarkeologiska VARK-områden både på grund av det kraftiga byggetrycket och på grund av det exceptionellt stora arkeologiska värdet. Det är fråga om Finlands äldsta stad vars fuktiga kulturlager har bevarat organiskt material exceptionellt väl.

Vägar och färdleder

Två gånger under 2000-talet har riktlinjer dragits om direktiven för de historiska vägar som avses i lagen om fornminnen. Riktlinjerna från 2009 och 2017 om de kriterier utifrån vilka objekt fastställdes som fasta fornlämningar skiljer sig delvis från varandra och därför har praxis varierat. Kriterierna är inte heller helt entydiga. Särskilt kravet att en väg eller bro som betraktas som fornlämning ska tas ur bruk har tolkats på varierande sätt i olika delar av Finland.

Vägar och broar som föreslagits som VARK-objekt inspekterades i en liten intern grupp vid Museiverket två gånger i början av 2022. Vid mötena satte man sig in i frågor i anknytning till vägar och broar och gallrade bort föreslagna VARK-objekt, vars status som fornlämning eller arkeologiskt objekt var oklar.

Till VARK-objekt valdes vägar och militära objekt av vilka de flesta i praktiken övergivits redan före 1800-talet då en allt kraftigare bearbetning av vägarna inleddes, eller så har de bevisligen bevarade avlagringar som kan undersökas arkeologiskt. Prövning från fall till fall gjordes i fråga om en grusväg som avbildats på kartor från 1700-talet och som ännu används. Den valdes till VARK-objekt med motiveringen att den bildar ett VARK-område i kombination med de försvarsverk som byggts på 1700-talet för att försvara vägen.

Bild 3. En väl bevarad del av Stora Strandvägen som inte längre används i Vanda. Vägen syns som en nött fåra i terrängen. Objekt: Vanda Stora Strandvägen, Brudbrinkens förgrening. Bild: Stella Karlsson, 1489:81, Vanda stadsmuseum.

Försvarsverk från första världskriget

Försvarsverk från första världskriget (1914–1918) representerar de yngsta avlagringarna bland VARK-objekten. Dessa försvarsverk som byggdes av ryssarna var en del av försvarssystemet för att skydda S:t Petersburg och omfattade objekt i Södra och Mellersta Finland och särskilt många i huvudstadsregionen.

Den ytterligare diskussionen om objekten från första världskriget gällde uttryckligen befästningarna i huvudstadsregionen (Esbo, Helsingfors, Vanda) som bildar en cirkel runt Helsingfors. Dessa fornlämningsobjekt med omfattande befästningar har av forskningshistoriska skäl i avvikelse från normal praxis bildats så att varje historiskt känd fästningsdel har gjorts till ett eget fornlämningsobjekt. Den här praxisen bidrar till att antalet fästningsobjekt är exceptionellt stort.

De historiskt välkända objekten omfattar många befästningslösningar som avviker från varandra och som föreslagits till VARK-objekt. Till en början var antalet föreslagna objekt exceptionellt stor både i förhållande till det totala antalet objekt av objekttypen och till andelen av de föreslagna VARK-objekten. I de fortsatta diskussionerna drogs riktlinjer upp utifrån vilka antalet VARK-objekt minskades. Diskussioner fördes mellan Museiverket och de berörda regionala ansvarsmuseerna, men det slutliga valet av objekt gjordes vid Museiverket.

Fästningarna i huvudstadsregionen ligger till stor del på bebyggda stadsområden på gårdar och mellan hus. Vid valet av objekttyp prioriterades omfattande, väl bevarade befästningshelter på obebyggda områden. I enlighet med dessa principer minskade antalet befästningsobjekt från första världskriget i huvudstadsregionen från över sjuttio objekt till 43 utvalda objekt. På så sätt slapp man överrepresenterade objekttyper och fick andelen valda objekt till en nivå som motsvarar andra objekttyper.

Bild 4. En del av Helsingfors landfästning från första världskriget, där det finns skyttegravar som brutits i berget. Objekt: Esbo Tukikohta XXIX:3 (Norra Alberga). Bild: Eetu Sorvali, 3338:12, KAMU Esbo stadsmuseum.

Kyrkostrukturer

Till kyrkostrukturer räknas kyrko-, kapell- och klockstapelbyggnader, ruinerna efter dem samt platserna där de ligger och gravgårdar. Det finns sammanlagt 235 sådana i fornlämningsregistret, varav 57 har valts till VARK-objekt. Värden i anknytning till den kyrkliga kulturen har betonats vid bedömningen av objekt. Kyrkliga objekt är betydande monument för det religiösa livet och de förändringar som skett där och dessutom är de förknippade med betydande kulturhistoria som tidiga centrum i anknytning till vårt lands förvaltning och samhällliga

organisering. Även efter en omsorgsfull gallring är de fortfarande överrepresenterade med tanke på det totala antalet objekttyper.

Kyrkliga objekt är förknippade med exceptionellt kraftiga känslvärden och i bedömningen var man medveten om deras betydelse och försökte dämpa dessa genom att använda kompletterande kriterier. Om bedömningen av de kyrkliga objekten och valet av dem ordnades under projektet en workshop och flera diskussionstillfällen där man tog hjälp av specialsakkunskap i anknytning till temat. Trots att betoningen för bedömningen har varit kyrkans strukturer eller lämningarna efter dem och de arkeologiska värdena i omgivningen, har man i bedömningarna också tagit med andra kulturhistoriska värden för objekten.

De kyrkliga objektens arkeologiska avlagringar är i allmänhet osynliga för ögat, antingen inuti strukturerna eller under marken inne i eller utanför den kyrkliga byggnaden. Ett villkor var att de valda objekten har bevarade strukturer eller avlagringar med forskningsmässig potential. I bedömningen och urvalet beaktades de tidsmässiga och regionala omfattningarna samt att de till sin struktur och funktion var separata objekt. De valda kyrkoobjekten kan dateras från 1100-talet till början av 1800-talet. Tidsmässigt fokus är den tidiga och sena medeltiden (från slutet av 1400-talet till 1500-talet) och därför är objekten koncentrerade till Sydvästra Finland där merparten av de äldsta kyrkoobjekten finns.

Bild 5. En medeltida ruinkyrka som är VARK-objekt. På området finns också fynd från järnåldern. Objekt: S:t Mikael's kyrka i Pälkäne Bild: Helena Ranta, AKDG5489:1, Museiverket.

Herrgårdar

Herrgårdarna hör till boplatsernas undertyper. I bedömningen av dem behövdes ytterligare diskussioner, eftersom de som imponerande och kulturhistoriskt betydelsefulla platser till en början var överrepresenterade bland objekten. Utöver de basriterier som användes i bedömningarna fästes för herrgårdarnas del vikt vid deras strukturer av olika typ samt uppkomst- och användningshistoria så att de objekt som valdes representerar herrgårdsobjekt så mångsidigt som möjligt.

Av de 183 herrgårdar som finns i fornlämningsregistret bedömdes 19 vara av riksintresse. I detta antal ingår utöver den egentliga herrgårdsbyggnaden, eller ruinerna efter den, gårdssområden där man antingen observerat strukturer eller där man antar att sådana finns utgående från gamla arkiv- och kartkällor. Åtminstone en del av de valda objekten har blivit arkeologiska objekt och är väl bevarade i arkeologisk betydelse.

Bild 6. Ruinerna efter herrgården i sten som byggdes på 1500-talet finns i närheten av den nuvarande herrgården vid havsstranden. På bilden lämningar efter källare med tunnvalv. Objekt: Tövsala Järppilä gård. Bild: Sanna Saunaluoma, Åbo museicentral.

Bland VARK-objekten finns både herrgårdar som bildats mitt i gammal finländsk bosättning och herrgårdar som utvecklats i anslutning till svenska nybyggarsamhällen. Dessutom har kungs- och biskopsgårdar tagits med. De valda herrgårdsobjekten representerar också till sitt byggnadssätt olika objekt. I urvalet finns herrgårdar som är helt eller delvis murade av sten (herrgårdar i sten) och lämningarna efter dem liksom platser med herrgårdar i trä.

Bild 7. Ruinerna efter ett stenslott byggt i slutet av 1400-talet. Ruinerna finns i närheten av den nuvarande herrgården från 1700-talet. Flygfoto av slottsruinen. Objekt: Salo Haapaniemi slott Bild: Sanna Saunaluoma, Åbo museicentral.

11. Inspektion i terrängen av objekten

Inspektioner i terrängen har gjorts endast av de objekt som inkluderats i utvärderingsprocessen och vars uppgifter varit otillräckliga med tanke på inventeringens syfte. Inspektioner i terrängen har gjorts i följande fall:

- den senaste inspektionen i terrängen av objektet är gjord före 2011
- den geografiska informationen om objektet har krävt precisering
- markanvändningen i objektets omgivning även har bedömts påverka objektets tillstånd eller representativitet
- av objektet finns inga bilder som lämpar sig för syftet

I samband med inventeringen har inspektioner i terrängen gjorts av 75 procent av VARK-objekten (tabell 3). Tio objekt (mindre än en procent) har på grund av deras otillgängliga läge inspekterats på distans med hjälp av fjärranalysmaterial. Utöver dessa har två objekt under vatten inte kunnat inspekteras. Uppgifterna om dessa 12 objekt grundar sig på inspektioner som gjorts före 2011 och som endast kunnat fås på plats.

Alla VARK-objekt har även inspekterats på distans under projektet. Distansinspektionerna har gjorts med hjälp av det mest aktuella fjärranalysmaterialet som uppdateras med tre och sex års cykler (ortofoton och laserskannade data). På så sätt har man försökt säkerställa att det efter den senaste inspektionen i terrängen vid objekten inte skett någon sådan markanvändning som försämrar objektets skick eller nationella värden i anknytning till dem. Med hjälp av distansinspektioner kunde de objekt urskiljas som inspekterats åren 2011–2018 och för vilka förändrade omständigheter krävde att det genomförs en ny inspektion i terrängen.

Inspektioner av VARK-objekten	antal	%
åren 2008–2010, undervattensobjekt	2	0 %
före projektet 2011–2018	353	25 %
under projektet 2019–2022	1 038	75 %
varav endast inspekterade på distans	10	1 %
totalt	1 391	

Tabell 3. Tidpunkter för inspektioner i terrängen av VARK-objekten (material 28.11.2022).

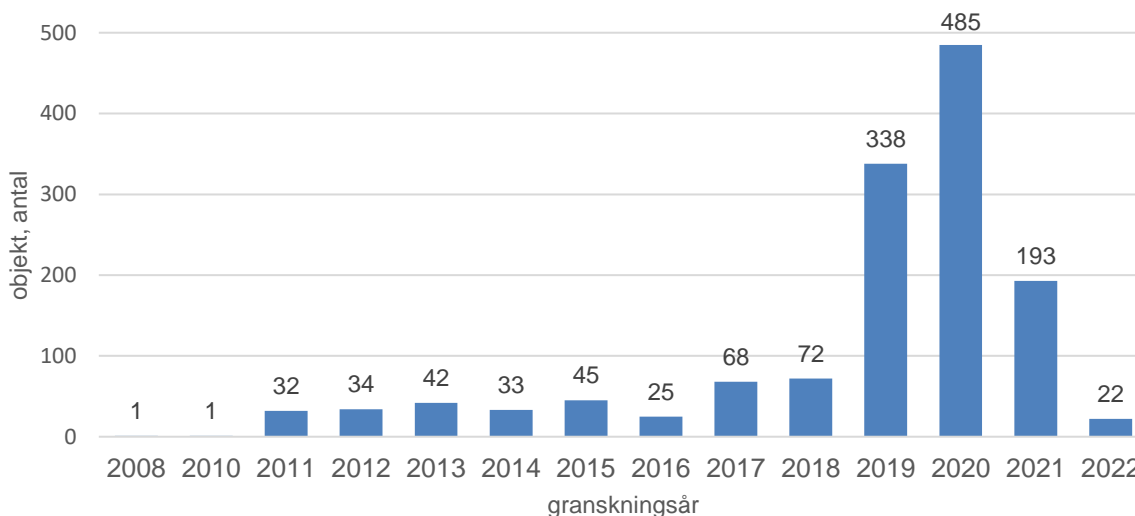

Diagram 3 Tidpunkterna för de senaste inspektionerna i terrängen av VARK-objekten (material 28.11.2022).

12. Bildandet av VARK-områden

Av de arkeologiska objekt som ingick i inventeringsmaterialet har bildats områdesmässigt avgränsade VARK-områden. Ett VARK-område kan bestå av ett eller flera objekt i fornlämningsregistret, eller delar av dem.

Det VARK-urval som fastställts i inventeringen består av 1 391 VARK-objekt, som finns på 1 011 VARK-områden som bildats av ett eller flera arkeologiska objekt. VARK-urvalet företräder 3,8 procent av alla fasta fornlämningar i det nationella fornlämningsregistret och 2,3 procent av alla objekt i fornlämningsregistret som utöver fasta fornlämningar omfattar bland annat potentiella fornlämningar och lösfyndplatser (situation 13.10.2022).

VAR-k-urvalet består huvudsakligen av arkeologiska objekt som är *fasta fornlämningar* fredade enligt lagen om fornminnen. Inkluderat finns fyra unga, men arkeologiserade *övriga kulturarvs-objekt* som har ansetts komplettera den kunskap som de genom lagen om fornminnen för fredade fasta fornlämningarna förmedlar om Finlands förflutna. Dessa objekt är undervattensvrak som är yngre än 100 år (två objekt), ett område med kolmilor (ett objekt) och en stenkonstruktion med anknytning till bete (ett objekt). Lagen om fornminnen gäller inte övriga kulturarvsobjekt, men de kan skyddas med stöd av markanvändnings- och bygglagen.

Term	Förklaring
VAR-k-objekt	Objekt i fornlämningsregistret och som ingår i VAR-k-områdena.
VAR-k-område	Ett område som bildats av ett eller flera VAR-k-objekt med en VAR-k-kod eller ett VAR-k-namn. Avgränsningen av VAR-k-området kan avvika från uppgifterna i fornlämningsregistret.
VAR-k-kod	En kod som identifierar VAR-k-området. Samma kod kan omfatta ett eller flera objekt i fornlämningsregistret.
VAR-k-namn	VAR-k-områdets namn är i allmänhet samma som objektets namn i fornlämningsregistret. Ett undantag från detta är de objekt som bildats av flera av registrets objekt eller vars avgränsning avviker från fornlämningsregistrets uppgifter.

Tabell 4. Förklaringar till termer som använts i VAR-k-inventeringarna.

Varje VAR-k-område har en VAR-k-kod som identifierar området och som utgörs av en nummerdel och ett namn. Uppgifterna om läge och egenskaper om VAR-k-områdena överensstämmer huvudsakligen med uppgifterna för motsvarande objekt i fornlämningsregistret (situation 13.10.2022). Uppgifterna om VAR-k-områdenas läge och egenskaper uppdateras inte efter att inventeringen blivit klar, även om uppgifterna för motsvarande objekt i fornlämningsregistret ändras.

Datainnehållet för de uppgifter om egenskaper i det positionsdatamaterial som skapats om VAR-k-områdena presenteras i bilaga 3.

VAR-k-områden har bildats och namngetts på tre olika sätt:

1. VAR-k-området utgörs av ett objekt i fornlämningsregistret och områdesavgränsningen för det
 - 843 VAR-k-områden (83 %)
 - positionsdata motsvarar uppgifterna i fornlämningsregistret
 - VAR-k-områdets namn motsvarar objektets namn i fornlämningsregistret
2. VAR-k-området utgörs av flera objekt i fornlämningsregistret och områdesavgränsningarna för dem
 - 115 VAR-k-områden (11 %)
 - geodata motsvarar uppgifterna i fornlämningsregistret
 - objekt som ligger nära varandra utgör en tematisk helhet

- VARK-områdets namn är beskrivande (till exempel stenåldersboplatsen i Ånäs eller fornlämningarna på Retulansaari)
3. VARK-området utgörs av ett eller flera objekt i fornlämningsregistret och det har en avvikande områdesavgränsning (bilaga 2).
- 52 VARK-områden (5 %)
 - positionsdata skiljer sig från uppgifterna i fornlämningsregistret, avvikelserna har anmälts och motiverats i VARK-uppgifterna
 - kan utgöras av ett enskilt objekt eller en tematisk helhet.
 - områdesavgränsningen kan vara mindre än uppgifterna i registret (22 VARK-områden) eller större (30 VARK-områden)

Exempel 1 – Mindre områdesavgränsning

Endast en del av ett omfattande objekt är välbevarat och uppfyller de krav som ställs på VARK-områden. Då är det definierade VARK-området mindre än den områdesavgränsning som fornlämningsregistret föreslår.

Exempel 2 – Större områdesavgränsning

a) För att bevara nationella värden krävs det att man i planeringen av områdesanvändningen beaktar en helhet som är mera omfattande än det område som är fredat enligt lagen om fornminnen. Det är i allmänhet fråga om ett område som bildar en topografisk helhet som är nödvändig för att inse objektets betydelse såsom en udde, åkerholme eller ås som omger det område som avgränsats i fornlämningsregistret.

b) VARK-området innehåller flera objekt som hör till samma företeelse och ligger nära varandra. Då har området mellan objekten med tanke på förståelse av helheten ansetts nödvändigt för att trygga nationella värden. "VARK-område" nämns i namnet på VARK-området (till exempel Haga VARK-område).

VARK-områden, typer av avgränsning	antal	%	Arkeologiska objekt, antal
VARK-område enligt fornlämningsregistret	958	95 %	1 236
<i>Ett arkeologiskt objekt</i>	843	-	-
<i>flera arkeologiska objekt</i>	115	-	-
VARK-område som avviker från fornlämningsregistret	52	5 %	155
<i>ett arkeologiskt objekt</i>	27	-	-
<i>flera arkeologiska objekt</i>	25	-	-
totalt	1 010	100 %	1 391

Tabell 5. Typer av avgränsning för VARK-områdena och antalet objekt i dem.

13. Betoning av de kriterier som använts i bedömningarna

Det poängsystem som skapats för bedömning av objekten i VARK-inventeringen fungerar i praktiken som stöd för en verbal bedömning av betydelsen och som numeriska deskriptorer för bedömningarna. I bedömningen av betydelse har objekten kunnat få ett till aderton poäng. Medelvärde för de poäng som objekten gavs är 12,8 (median 13). Det jämförelsevis låga medelvärdet beror på att bland VARK-objekten finns också objekt som fått mycket låga poäng (7–

9). I vanliga fall ingår dessa objekt i VARK-områden som omfattar flera arkeologiska objekt i form av objekt som kompletterar helheten eller är en ovanlig företrädare för sin egen objekttyp. I allmänhet har låga poäng getts vid bedömningen av objektets omgivning och diversitet.

Poängsystemet ger möjlighet att analysera hur olika värden har påverkat valet av objekt. Mest vikt av de kriterier som användes i bedömningarna fick objektets kulturhistoriska betydelse (medelvärde 2,5, se diagram 4). Näst mest vikt fick bevarandegraden och graden av allmänhet eller sällsynthet (båda hade medelvärdet 2,35 poäng). Medelvärdet för de poäng som gavs för objektets forskningsmässiga värde var 2,29. De lägsta poängen gavs i bedömningarna av objektets omgivning och landskap (medelvärde 1,7) och arkeologiska diversitet (medelvärde 1,5).

I bedömningarna har man fokuserat på objektens kulturhistoriska betydelse, bevarandegrad och betydelse utifrån data som man redan fått eller forskningspotential. Dessa värden bildar VARK-objektets kärna. Det kriterium som bedömer objektets allmänhet eller sällsynthet och som fick lika höga poäng som dessa har inte lika stor betydelse eftersom dess poängskala (1–3) som är högre än för andra kriterier automatiskt genererar högre poäng än för andra kriterier (diagram 4).

De bedömningskriterier som fick de lägsta poängen är till sin natur sådana att deras betydelse framhävs i bedömningar mellan nästan jämbördiga objekt av samma objekttyp. Bedömningskriteriet för omgivning och landskap behandlar inte det arkeologiska objektets egenskaper utan uttryckligen objektets förhållande till dess nuvarande omgivning. Arkeologisk diversitet är i sin tur ett bedömningskriterium där många objekt som representerar en viss objekttyp eller tidsnivå som är typiska för en viss tidsperiod inte kan få höga poäng.

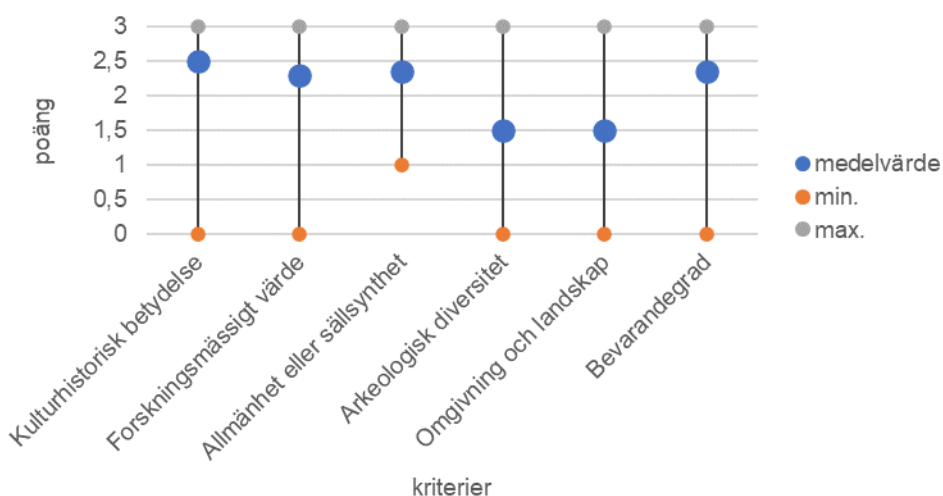

Diagram 4. Medelvärden för bedömningar av VARK-objekten.

14. Objektens bevarandegrad

I urvalsprocessen för VARK-objekten framträdde objektets bevarandegrad som en av deras mest betydelsefulla egenskaper. Hos objektet är en god bevarandegrad och objektets forskningspotential egenskaper som stödjer varandra. Bästa möjliga bevarandegrad är dock inte ett ovillkorligt krav för ett VARK-objekt.

VARK-objekten inkluderar helt utforskade objekt och objekt som rekonstruerats efter undersökningen (i synnerhet gravkonstruktioner i sten) och för vilka bevarandegraden

karaktäriserats vara svag, men vars andra bedömningar – i synnerhet kulturhistorisk betydelse och bedömningen i anknytning till placeringsomgivningen – talar för valet till VARK-objekt. Fyra av dessa objekt har till och med fått noll poäng för bevarandegrad. Totalt 111 VARK-objekt (8 procent av objekten) har fått endast en poäng för bevarandegrad. Bland dem finns också sällsynta objekt som betraktats vara en väsentlig del av Finlands förflutna trots deras försämrade nuvarande tillstånd.

Det är en filosofisk fråga huruvida ett arkeologiskt objekt kan vara fullständigt bevarat. I varje fall har 620 VARK-objekt (45 procent av objekten) fått fulla poäng för deras bevarandegrad. I praktiken innebär detta att objekten inte har några synliga skador.

Utifrån bedömningen är de bäst bevarade i allmänhet bara objekt som kan dateras till förhistorisk tid (medelvärde för bevarandegrad 2,7 poäng). Största delen av dessa finns i Norra Finland på svårtillgängliga områden. Bevarandegraden för objekt som kan dateras till järnåldern har bedömts vara sämre än genomsnittet (medelvärde 2,2). Största delen av dem ligger intill nuvarande bebyggelse och skadorna på dem beror sannolikt dels på den långvariga markanvändningen på platsen och dels på att flera objekt är åtminstone delvis undersökta.

	VARK-objektens bevarandegrad, poängens medelvärde
Nyland	2,46
Egentliga Finland	2,26
Satakunta	2,17
Egentliga Tavastland	2,07
Birkaland	2,40
Päijänne-Tavastland	2,43
Kymmenedalen	2,01
Södra Karelen	2,33
Södra Savolax	2,40
Norra Savolax	2,16
Norra Karelen	2,38
Mellersta Finland	2,47
Södra Österbotten	2,17
Österbotten	2,33
Mellersta Österbotten	2,19
Norra Österbotten	2,55
Kajanaland	2,36
Lappland	2,33
Samernas hembygdsområde	2,68

Tabell 6. Medelvärden för VARK-objektens bevarandegrad landskapsvis.

Utifrån bedömningarna finns de bäst bevarade VARK-objekten på samernas hembygdsområde (medelvärde för bevarandegraden 2,7 poäng, tabell 6). En överraskande stor del av de väl bevarade objekten finns i Södra Finland i områden med aktiv markanvändning. I Nyland har hela 55 procent av objekten bedömts vara väl bevarade. Utifrån poängen för bedömningen finns de sämst bevarade VARK-objekten i Egentliga Tavastland (medelvärde 2,07) och i Kymmenedalen (medelvärde 2,01).

Utifrån bedömningarna är de bäst bevarade objekttyperna (medelvärde över 2,5 poäng) anskaffningsplatser för råvaror (gruvor, stenbrott), arbets- och tillverkningsplatser (till exempel

kolmilor, fångstgropar, tjärdalar och kvarnplatser) och kult- och berättelseplatser (till exempel skålgropsstenar och stenlabyrinter). Den sämst bevarade objekttypen är händelseplatser (medelvärde 2,0 poäng) som huvudsakligen omfattar stridsplatser av olika ålder.

15. Placeringsomgivningen för VARK-objekt

Största delen av Finlands arkeologiska objekt finns antingen i skogar eller i andra naturmiljöer. Ändå finns bara en liten del av objekten i egentliga vildmarksområden. I de flesta fall råder en situation där objekten förekommer i områden där människan länge har verkat i omgivningen och där naturelementen anpassat sig till människans verksamhet. I områden som är kraftigt bearbetade av människan, som i tätorter och industrimiljöer, finns det dock endast få arkeologiska objekt.

Miljön där de arkeologiska objekt som finns på VARK-områdena är belägna utreddes med användning av terrängkartor och ortofoton. Inventerings- och inspektionsrapporter var också till hjälp i arbetet. I miljöerna där VARK-objekten är belägna synliggörs även i övrigt samma särdrag som i det arkeologiska kulturarvet. Mer än hälften av objekten finns utanför tätorter i naturmiljöer (diagram 5). Resten av objekten finns på landsbygden eller i vattenmiljö. I synnerhet när det gäller objekt som är belägna på stränderna till vattendrag motsvarar den nuvarande miljön ofta den situation som rådde då objektet användes.

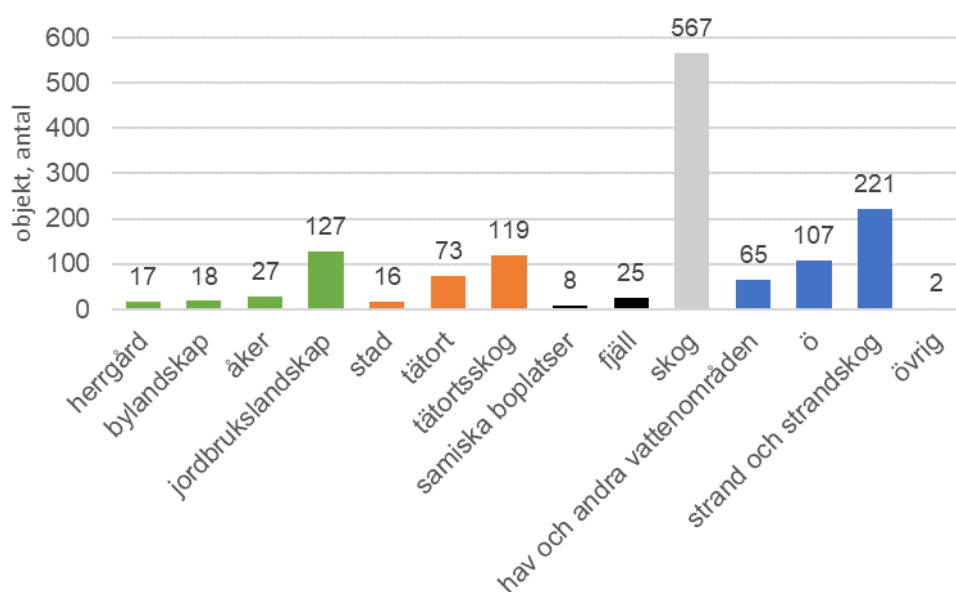
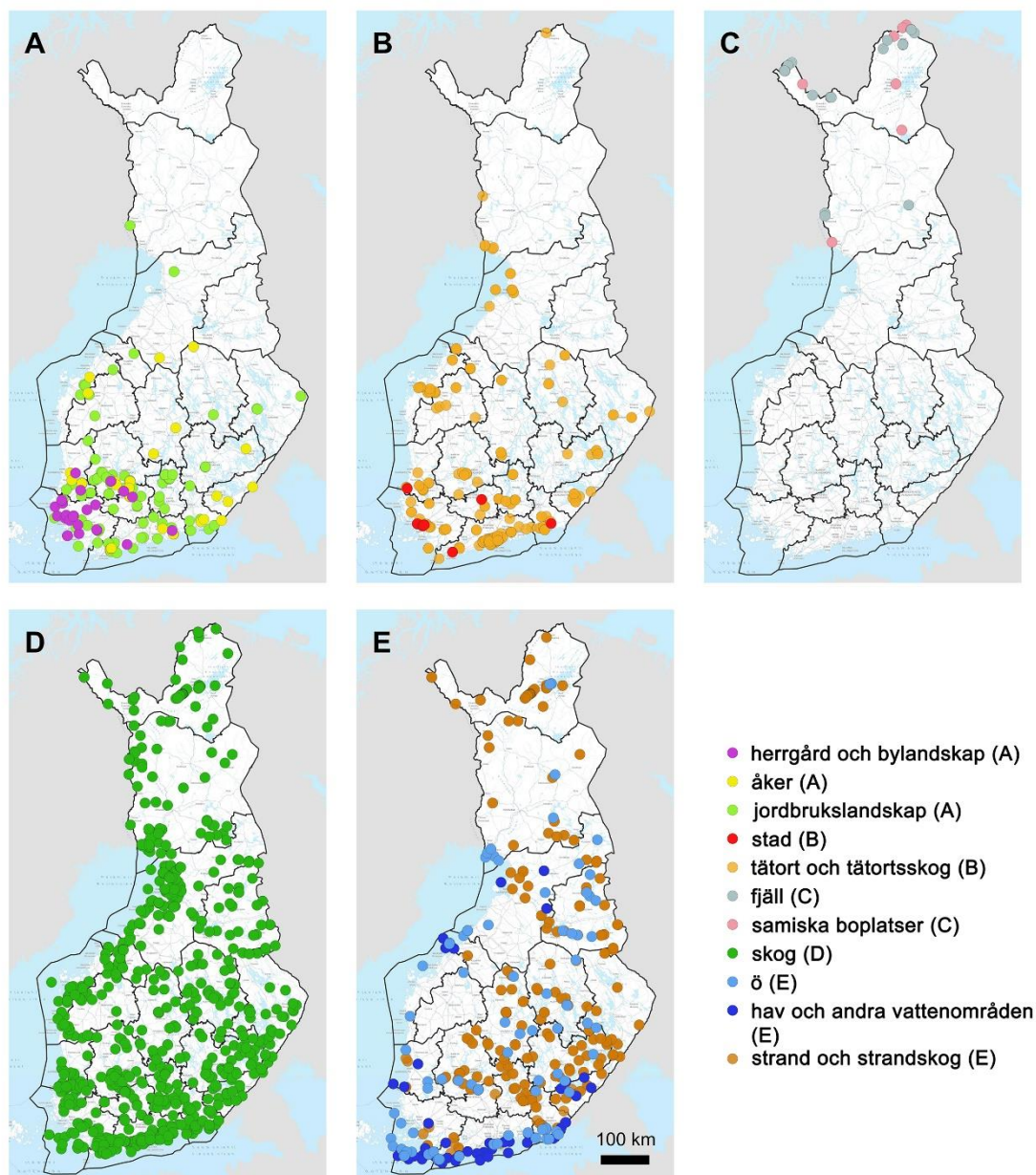

Diagram 5. Placeringsomgivningen för VARK-objekten (n=1 391).

Cirka 15 procent av VARK-objekten finns i tätorter. I urvalet består de flesta dylika av historiska städer och byplatser där de arkeologiska objekten finns under den nuvarande bebyggelsen eller i dess omedelbara närhet. Vid dessa objekt har bosättningen ofta fortgått kontinuerligt sedan det äldsta bosättningskedet.

Arkeologiska objekt som ligger långt från den nuvarande bebyggelsen finns i alla delar av Finland, men de förekommer mest i gleset bebyggda områden såsom samernas hembygdsområde och i Lappland. VARK-objekt som ligger i jordbrukslandskap finns huvudsakligen i åkerodlingsområden i landets södra del.

Karta 1. VARK-objektens utbredning indelad enligt deras placeringssammanhang. Bakgrundskarta © Lantmäteriverket 2022

16. VARK-objekten i generalplanerna

Inventeringar enligt de riksomfattande målen för områdesanvändningen grundar sig på de riksomfattande målen för områdesanvändningen (24 § i markanvändnings- och bygglagen) som utgör en del av markanvändnings- och bygglagens (1999/132) system för planering av områdesanvändningen. Eftersom de riksomfattande målen för områdesanvändningen ska beaktas och möjligheterna att uppnå dem främjas i planeringen av regionstrukturen och områdesanvändningen, beslöt man att granska beaktandet av VARK-objekten i den nuvarande planläggningen och planeringen av markanvändningen redan i inventeringens beredningsfas. Granskningen genomfördes på generalplanenivå genom att utnyttja geodatamaterial från Finlands

miljöcentrals generalplanstjänst. Vid granskning på detaljplanenivå registrerades endast uppgifter om huruvida objektet finns på detaljplanerat område.

VARK-objekt i planerna (n = 1 392)	objekt, antal	% av VARK-objekten
generalplanerat område	869	62 %
angett i generalplanen	549	39 %
finns inte anggett i generalplanen	320	23 %
finns ingen generalplan över området	524	38 %
detaljplanerat område	206	15 %

Tabell 7. VARK-objekt i generalplanerna och på detaljplanerat område

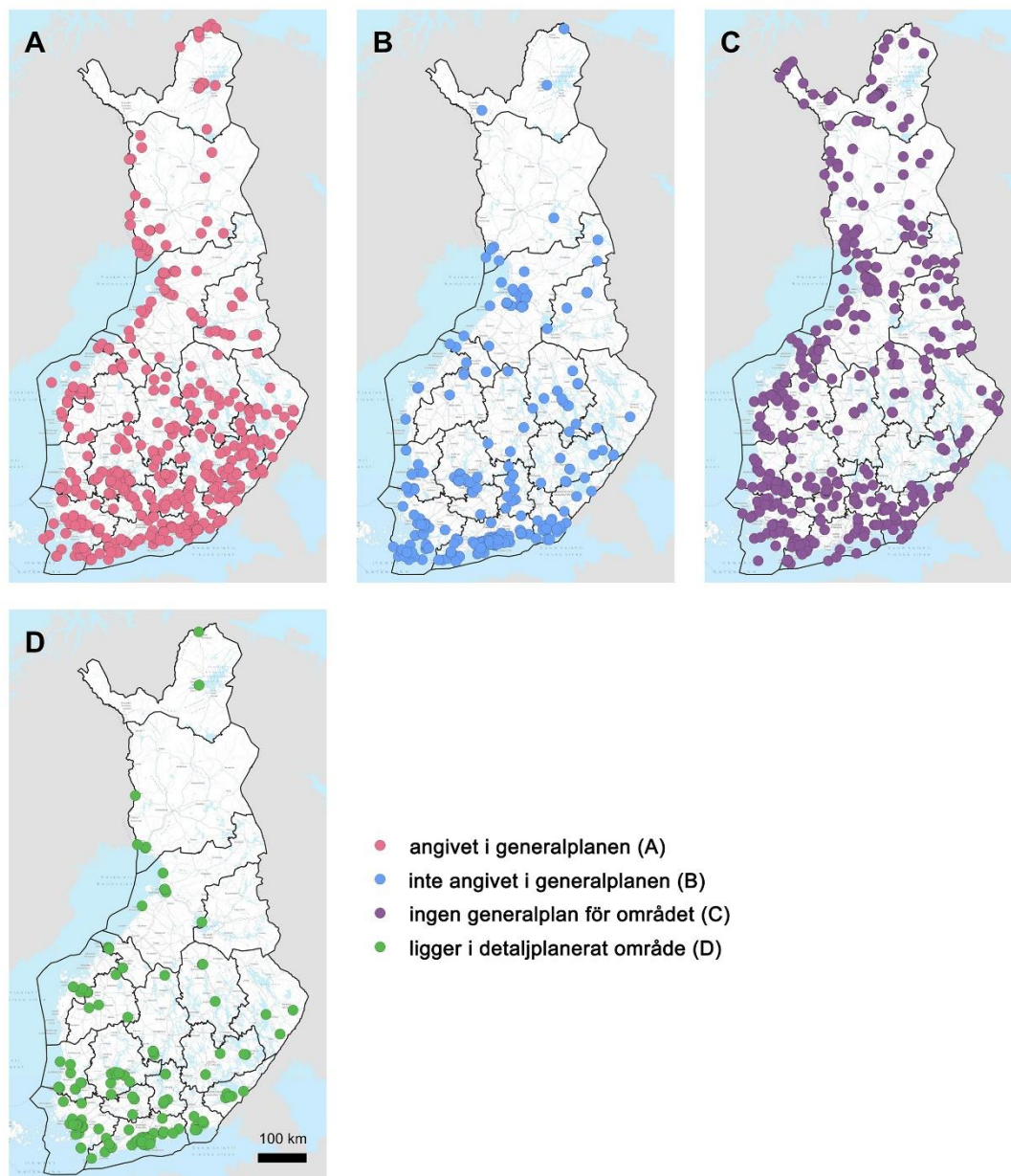
Landskap	VARK-objekt,				
	totalt, antal	på generalplanerat område, antal	på generalplanerat område, % av VARK-objekten	angett i generalplanen, antal	angett i generalplanen, % av VARK-objekten
Nyland	241	183	77 %	62	26 %
Egentliga Finland	136	98	72 %	54	40 %
Satakunta	69	31	45 %	19	28 %
Egentliga Tavastland	44	17	39 %	16	36 %
Birkaland	95	83	87 %	58	61 %
Päijänne-Tavastland	50	40	77 %	29	56 %
Kymmenedalen	80	60	75 %	34	43 %
Södra Karelen	36	23	64 %	19	53 %
Södra Savolax	57	53	93 %	48	84 %
Norra Savolax	48	32	67 %	20	42 %
Norra Karelen	40	28	70 %	24	60 %
Mellersta Finland	38	28	74 %	24	63 %
Södra Österbotten	23	12	52 %	9	39 %
Österbotten	55	20	36 %	16	29 %
Mellersta Österbotten	37	14	38 %	10	27 %
Norra Österbotten	116	56	48 %	32	28 %
Kajanaland	39	20	51 %	15	38 %
Lapland	89	39	44 %	35	39 %
Samernas hembygdsområde	98	31	32 %	25	26 %

Tabell 8. VARK-objekt i generalplanerna per landskap.

Av objekten ligger 38 procent utanför generalplanerade områden (tabell 7). Med tanke på planeringen av markanvändningen är det särskilt viktigt att dessa objekt anges i landskapsplanerna så att det överhuvudtaget är möjligt att beakta dem i planeringen.

På områden med en gällande generalplan finns 869 VARK-objekt (62 procent) och av dem anges hela 320 inte i generalplanen. Största delen av dem är boplatser, men med finns också relativt många gravplatser. Om objekten inte anges i detaljplanerna eller det inte finns en gällande detaljplan för området finns det en potentiell risk att de skadas eller förstörs. Denna risk

är uppenbar i områden där det på den plats där VARK-objektet finns visas föränderlig markanvändning. Situationen är oroväckande i synnerhet i Nyland som är en region med aktiv markanvändning och byggande och där hela 121 VARK-objekt som finns på generalplaneområde inte finns angivna i generalplanerna.

Karta 2. VARK-objekt och planläggning. Bakgrundskarta © Lantmäteriverket 2022.

I allmänhet anges 26–84 procent av VARK-objekten i de olika landskapen i generalplanerna (tabell 7 och 8). Största delen av dem finns i områden vars huvudsakliga användningssyfte enligt generalplanen är jord- och skogsbruk (187 objekt). En nästan lika stor grupp är objekt, vars huvudsakliga funktion betecknas som fornminnesområde (SM-beteckning, 183 objekt). Andra skydds-beteckningar har 45 objekt (till exempel naturskyddsområde eller byggnads-skyddsområde). För de övriga 143 VARK-objekten anges andra funktioner. Här är det dock viktigt att beakta att till exempel på områden som är anvisade för boende (21 objekt) finns redan ett befintligt byggnadsbestånd.

Då det arkeologiska objektet anges i generalplanen är bevarandet av det vid planeringen av markanvändningen åtminstone i princip tryggt. I fråga om VARK-objekten ska det dock i planeringen även fästas vikt vid de omgivande områdena, som inte heller ska anvisas för verksamhet som försämrar den nationella betydelsen.

17. Grundläggande information om VARK-områdena

VARK-områdena och de arkeologiska objekt som ingår i dem utgör ett urval som valts ut utifrån vissa kriterier av alla Finlands arkeologiska objekt. I enlighet med målen för VARK-inventeringen ska VARK-områdena ge en tidsmässigt och regionalt representativ bild av Finlands forntid. Objekten kan dateras till allt från pionjärbosättningsfasen efter istiden ända fram till början av 1900-talet.

I det här avsnittet granskas den bild VARK-områdena ger av Finlands fornlämningar och de regionala skillnader som förmedlas via dem. I granskningen görs en jämförelse av VARK-områdenas utbredning och andelen objekt som ingår i VARK-områdena ställs i relation till alla kända fasta fornlämningar. Slutligen görs i granskningen en ingående tidsmässig analys med fokus på objekttyp och en bedömning av den bild som VARK-områdena ger av Finlands forntid: Uppfyller materialet de mål som ställts i början av analysen? Finns det tydliga snedvridningar i materialet och om det finns, vad beror snedvridningarna eventuellt på?

VARK-områdena i förhållande till alla fasta fornlämningar

Andelen VARK-objekt ($n = 1391$) i landskapen i förhållande till de arkeologiska objekten i landskapen är relativt jämn. VARK-objekten representerar 1,0–4,6 procent (median 2,4 procent) av alla arkeologiska objekt i landskapen och 1,4–6,1 procent (median 3,5 procent) av de fasta fornlämningarna i landskapen (tabell 9). Skillnaderna beror åtminstone delvis på de olika fornlämningsbestånden i områdena och forskningssituationen.

Till exempel Kymmenedalens höga andel VARK-objekt i förhållande till de fasta fornlämningarna förklaras sannolikt av de för landskapet säregna objekten som hänför sig till Sveriges och Rysslands gräns på 1700-talet och i form av fornlämningar är fåtaliga och av vilka en relativt stor andel har valts till VARK-objekt.

I förhållande till landskapens totala areal är det glest mellan VARK-objekten. Endast Nyland och Kymmenedalen har mer än ett VARK-objekt per kvadratkilometer (medianen för hela landet 0,33 objekt/100 km²).

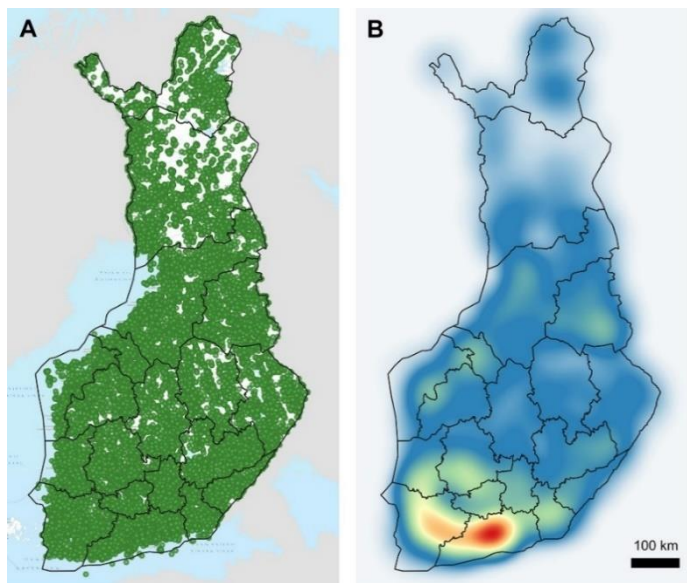
I sin helhet ger VARK-objektens och alla fasta fornlämningars utbredning en liknande bild (karta 3). Området med den tätaste utbredningen sträcker sig i båda materialen från Nyland via Egentliga Finland till Satakunta och därifrån ända till Birkaland. I fråga om VARK-objekten betonas detta område mer än alla fasta fornlämningar, vilket förklaras av objekttyperna i området. Detta utreds senare i en närmare granskning av objekten.

I kartorna här invid presenteras den geografiska utbredningen av VARK-områdena ($n=1\ 011$) och VARK-objekten ($n=1\ 392$) (karta 4). På den värmekarta som gjorts enligt antalet VARK-objekt framträder området med det tätaste fornlämningsbeståndet i södra och sydvästra Finland ännu tydligare än i utbredningen av enbart VARK-områdena. Utöver detta område finns områden med en tätare förekomst av VARK-objekt än genomsnittet längs kusten i Kvarken och Bottenviken, i södra delarna av Insjöfinland och i samernas hembygdsområde (Lemmenjoki området).

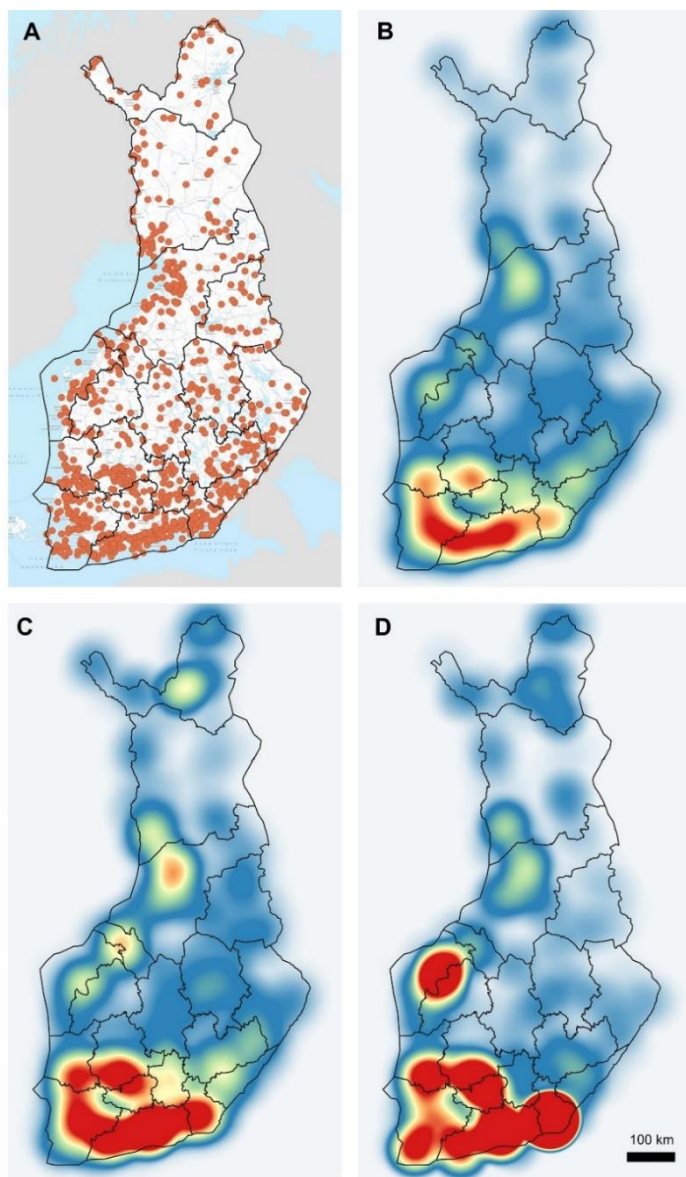
Värmekartan över utbredningen som grundar sig på VARK-områdenas arealer ger en bild som skiljer sig något från andra spridningskartor. Största orsaken till det är att arealerna för objekten från historisk tid i genomsnitt är betydligt större än för objekt från tidsperioder som föregick historisk tid (diagram 6).

Landskap	VARK-objekt, antal	VARK-området, antal	Objekt/ VARK-område	VARK-objekt av alla arkeologiska objekt	VARK-objekt av de fasta fornlämningarna	Landskapets areal, km ²	VARK-objekt/100 km ²
Nyland	241	150	1,6	2,5 %	5,9 %	16 058	1,5
Egentliga Finland	136	119	1,1	2,2 %	4,0 %	20 537	0,7
Satakunta	69	58	1,2	3,0 %	4,6 %	11 493	0,6
Egentliga Tavastland	44	19	2,3	2,5 %	4,7 %	5 709	0,8
Birkaland	95	69	1,4	2,6 %	4,7 %	15 550	0,6
Päijänne-Tavastland	50	37	1,4	2,7 %	4,7 %	6 944	0,7
Kymmenedalen	80	56	1,4	3,6 %	6,1 %	6 767	1,2
Södra Karelen	36	35	1,0	2,3 %	3,9 %	6 874	0,5
Södra Savolax	57	48	1,2	2,4 %	3,5 %	17 100	0,3
Norra Savolax	48	39	1,2	1,9 %	3,4 %	21 078	0,2
Norra Karelen	40	37	1,1	1,4 %	2,3 %	22 901	0,2
Mellersta Finland	38	30	1,3	1,9 %	3,1 %	19 009	0,2
Södra Österbotten	23	22	1,0	1,1 %	1,8 %	14 354	0,2
Österbotten	55	43	1,3	2,6 %	3,6 %	17 834	0,3
Mellersta Österbotten	37	24	1,5	2,9 %	4,2 %	6 464	0,6
Norra Österbotten	116	85	1,4	2,0 %	3,1 %	45 850	0,3
Kajanaland	39	34	1,1	1,1 %	1,4 %	22 687	0,2
Lappland	89	69	1,3	2,0 %	2,9 %	64 796	0,1
Samernas hembygdsområde	98	38	2,6	4,6 %	5,7 %	35 569	0,3

Tabell 9. Jämförelse av landskapens VARK-områden och de arkeologiska objekt som de omfattar.

Karta 3. Utbredningen av alla fasta fornlämningar i form av punkter (A) och som värmekarta (B). Material över fasta fornlämningar 21.9.2022 ($n = 36\ 175$). Bakgrundskarta © Lantmäteriverket 2022.

Karta 4. VARK-områdenas utbredning som punkter (A), VARK-områdenas utbredning som värmekarta (B), VARK-objektens antal som värmekarta (C) och VARK-områdenas yta som värmekarta (D). Bakgrundskarta © Lantmäteriverket 2022.

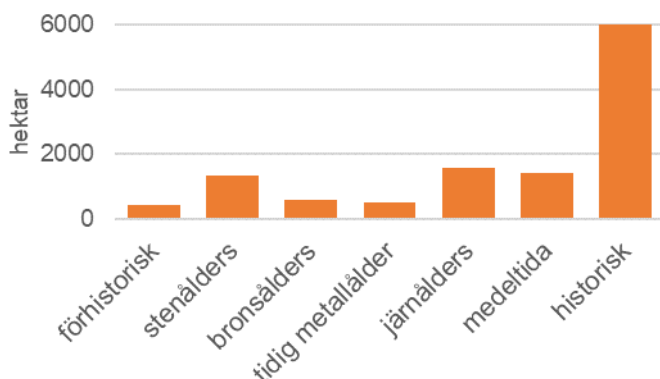

Diagram 6. VARK-områdenas datering och ytor. Mänsklig verksamhet under olika tidsperioder genererar arkeologiska objekt av olika storlek.

VARK-områdenas arealer

Fornlämningarna varierar mycket i storlek och därför varierar också VARK-områdenas (n= 1 011) arealer kraftigt. En motvikt till de omfattande boplatserna och fästningshelheterna är de till storleken mycket små objekten som gränsmärken, enskilda hållmålningar eller skålgropsstenar. Arealen på det minsta VARK-området är 20 m² och det största över 23 km² (tabell 10).

Största delen av VARK-områdena har en blygsam storlek. Medianen för deras areal är 1,144 hektar. Eftersom många VARK-områden omfattar flera arkeologiska objekt och då sannolikheten är större att omfattande och betydelsefulla arkeologiska objekt blir valda till VARK-objekt, är medianen för VARK-områdenas arealer större än för fornlämningsregistrets enskilda arkeologiska objekt (medianen cirka 0,267 ha).

I materialet finns ett VARK-område som är betydligt större än de övriga områdena. Svensksund VARK-område från 1700-talet i Kymmenedalen omfattar Östersjöns största sjöstridsområde (vrak) och ett urval av befästningar på land varifrån man deltog i striderna. Svensksund VARK-område (2 334 ha) motsvarar hela 28 procent av VARK-områdenas totala yta. Det är betydligt större än de VARK-områden som är näst störst (Oravais slagfält 313 ha, Haga VARK-område 221 ha).

På grund av det exceptionellt omfattande VARK-området vid Svensksund finns cirka en tredjedel av VARK-områdenas totala areal i Kymmenedalen (tabell 11). Eftersom storleksfördelningen är kraftigt snedvriden av ett exceptionellt VARK-område, granskades fördelningen av VARK-områdenas arealer mellan olika landskap också på så sätt att Svensksund VARK-område uteslutits ur materialet (diagram 7). Vid en sådan granskning var det bara VARK-områdena i Nyland, Egentliga Finland och Norra Österbotten som hade arealer på mer än 10 procent av den totala arealen.

	Hektar
medelvärde	8,125
median	1,144
variationsintervall	0,002–2334
summa	8214,475

Tabell 10. Nyckeltal för VARK-områdenas arealer.

Landskap	VARK-områdenas areal, ha	% av VARK-områdenas totala areal
Nyland	1 182	14 %
Egentliga Finland	677	8 %
Satakunta	383	5 %
Egentliga Tavastland	369	4 %
Birkaland	466	6 %
Päijänne-Tavastland	72	1 %
Kymmenedalen	2598	32 %
Södra Karelen	98	1 %
Södra Savolax	140	2 %
Norra Savolax	98	1 %
Norra Karelen	93	1 %
Mellersta Finland	100	1 %
Södra Österbotten	239	3 %
Österbotten	592	7 %
Mellersta Österbotten	74	1 %
Norra Österbotten	347	4 %
Kajana	71	1 %
Lapland	298	4 %
Samernas hembygdsområde	331	4 %

Tabell 11. VARK-områdenas arealer per landskap Kymmenedalens stora andel av VARK-områdenas sammanlagda yta förklaras av Svensksunds VARK-område som både på grund av sin omfattande storlek och typ är ett exceptionellt VARK-område.

VARK-områdets avgränsningstyp	st	% av VARK-områdena	yta, ha	% av VARK-områdenas yta	skillnad gentemot fornlämningsregistrets avgränsningar, ha
områdesavgränsning i enlighet med fornlämningsregistret	958	95 %	5078	62 %	-
en snävare områdesavgränsning än fornlämningsregistrets avgränsning	30	3 %	209	3 %	-177
en mer omfattande områdesavgränsning än fornlämningsregistrets avgränsning	22	2 %	2927	36 %	+521
sammanlagt	1010	100 %	8214	100 %	343

Tabell 12. VARK-områdenas olika områdesavgränsningar och deras relation till fornlämningsregistrets områdesavgränsningar.

Största delen av VARK-områdenas områdesavgränsningar motsvarar de arkeologiska objektens områdesavgränsningar som finns presenterade i fornlämningsregistret, men en del är avvikande. De till ytan snävare VARK-områdena är sammanlagt 177 hektar mindre än de områdesavgränsningar som samma objekt har i fornlämningsregistret. De till ytan mera omfattande VARK-områdena är sammanlagt 521 hektar större än fornlämningsregistrets områdesavgränsningar, vilket motsvarar 6 % av VARK-områdenas sammanlagda yta. Detta innebär att

94 % av de i inventeringen definierade VARK-områdena är redan sedan tidigare av fornlämningslagen skyddat område.

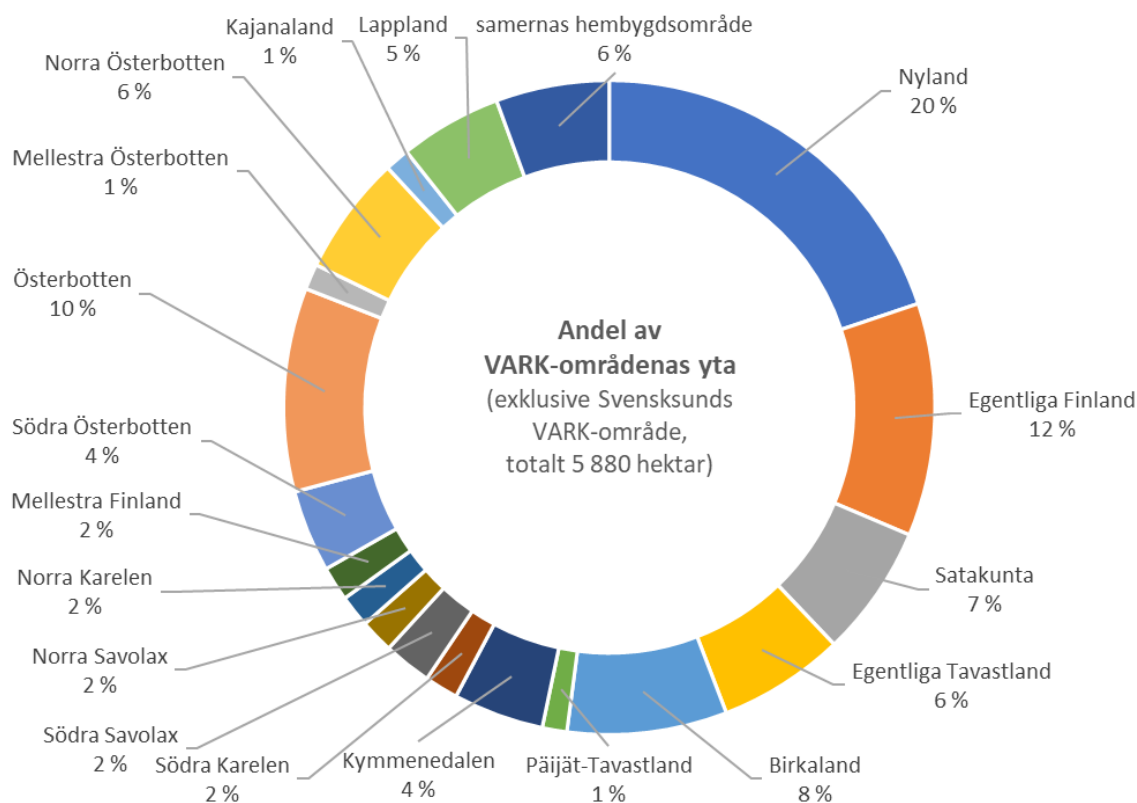

Diagram 7. Andelarna för VARK-områdenas ytor landskapsvis då Svensksunds exceptionellt omfattande VARK-område har tagits bort från Kymmenedalens material.

18. VARK-områdenas tidsmässiga fördelning och utbredning

VAR-kområdenas fördelning över olika tidsperioder har granskats med hjälp av data som förts in i fornlämningsregistret. Objekten kan dateras antingen till en eller flera perioder. I granskningen följer vi huvudindelningen för perioderna: stenåldern, bronsåldern, tidiga metallåldern, järnåldern, medeltiden och historisk tid. Dessutom har den mesolitiska och neolitiska stenåldern avskilts till egna tidsperioder. Ingen intern indelning har fastställts för den betydligt kortare järnåldern och historisk tid.

Andelen objekt som kan dateras till olika perioder

Andelen objekt från stenåldern, bronsåldern och som allmänt bara är förhistoriska av VARK-objekten motsvarar deras relativa andel av alla fasta fornlämningar (diagram 8). Däremot är VARK-objekten från den tidiga metallåldern, järnåldern, medeltiden och historisk tid överrepresenterade i förhållande till deras förekomst i allmänhet.

Överrepresentationen av VARK-objekt från den tidiga metallåldern, järnåldern och medeltiden förklaras av egenskaperna hos objekttyperna under dessa perioder. För det första finns det ett relativt litet antal objekt som kan dateras till dessa perioder. För det andra är den kulturella omställningen i synnerhet under järnåldern och historisk tid betydligt snabbare än under de tidigare skedena och där finns stor regional variation. För det tredje finns det bland objekten från dessa perioder forskningsmässigt och forskningshistoriskt betydande, särpräglade och

sällsynta objekt. På grund av dessa egenskaper är det mera sannolikt att objekt från den tidiga metallåldern, järnåldern och medeltiden blir VARK-objekt än till exempel objekt från stenåldern, vilket överbetonar andelen VARK-objekt för dessa perioder i förhållande till skeden med mera ensidiga företeelser.

Under historisk tid blir den mänskliga verksamheten mångsidigare och ger upphov till nya objekttyper (olika gruvor, herrgårdar, kyrkor, slott, industrialisering), vilket förklarar den rikliga förekomsten av VARK-objekt från historisk tid.

Den tidsmässiga fördelningen för VARK-objekten ger en riktig bild av fornlämningsbestånden i landskapen (karta 5). En tydlig delningslinje ligger kring den medeltida gränsen efter Nöteborgsfreden (1323) och söder om den är andelen objekt från järnåldern och medeltiden störst.

Stenåldersobjekten framhävs i Mellersta och Norra Österbotten där det förekommer rikligt med bostadsgropar från den neolitiska stenåldern och utvecklingen över tiden av deras form och storlek kan observeras bättre än någon annanstans i Finland. Röseområdet från bronsåldern i kustområdet kan ses som en rikligare förekomst av VARK-objekt från bronsåldern från Kvarken till östra Finska viken. På annat håll i Finland har företeelser som delvis är från bronsåldern ofta daterats mera inexact till den tidiga metallåldern. Det finns ett relativt stort antal objekt från historisk tid i alla landskap.

Det finns mest förhistoriska objekt för vilka det inte har gjorts någon exakt datering – inklusive objekt för vilka dateringen förhistorisk är en tidsbestämning för objektet – i landets norra delar. I Kajaland, Lappland och i samernas hembygdsområde förklaras det stora antalet sådana objekt av områdets särdrag. De arkeologiska objekten i området är svåra att datera eftersom de sällan har strukturer eller föremål som möjliggör en närmare datering. Dessutom har områdets naturmiljö länge bibehållits likadan och därför har det ofta funnits mänsklig verksamhet på samma platser under olika tidsperioder.

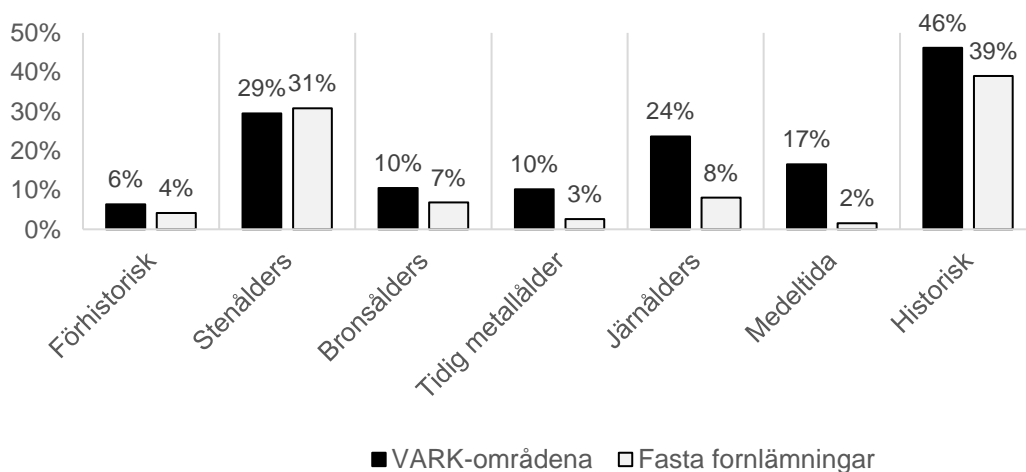
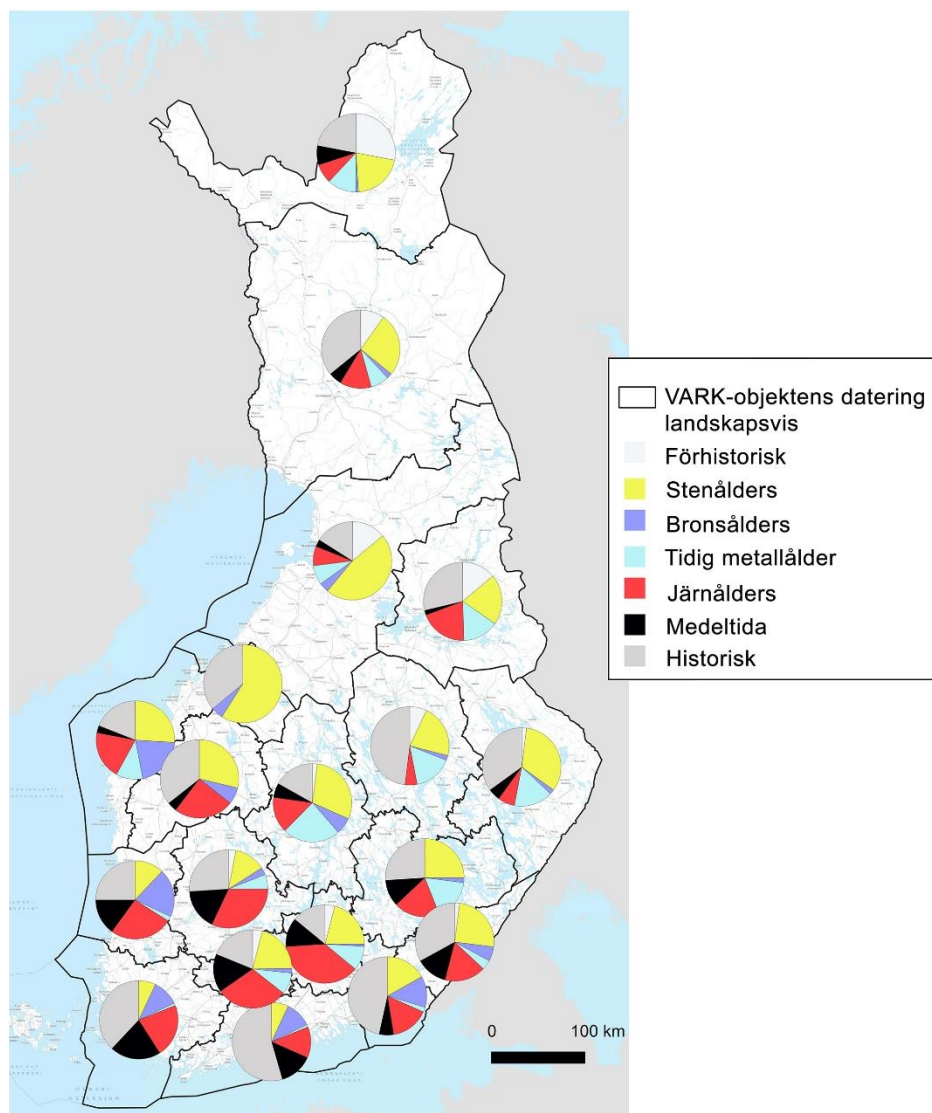

Diagram 8. Andelen objekt som kan dateras till olika perioder när det gäller VARK-objekten och alla fasta fornlämningar (fornlämningsregistret 21.9.2022).

Karta 5. Den tidsmässiga fördelningen för VARK-objekten landskapsvis. Bakgrundskarta © Lantmäteriverket 2022.

I Norra Österbotten, där miljön i kustområdet genomgår en kontinuerlig förändring på grund av den kraftiga landhöjningen³, finns det specifika orsaker till det stora antalet objekt som kan dateras till förhistorisk tid. I Norra Österbotten representerar dessa objekt till stor del sådana svårdaterade objekttyper (till exempel klapperstensgrovar och olika stenrösen), vars läge inte kan betraktas vara bundna till kusten på ett sätt som möjliggör datering som baserar sig på landhöjningen.

³ Landhöjningen som började efter istiden är kraftigast vid Bottniska viken. Orsaken till fenomenet är ismassorna som under istiden tryckte ner jordskorpan. Då trycket lättade efter att ismassorna smält började jordskorpan långsamt återgå till sin forna form. Landhöjningen pågår ännu. Fenomenet har haft stor inverkan på naturmiljön särskilt i kustområdena. Genom undersökningar har man lyckats utreda landhöjningens utveckling. Utifrån dessa undersökningar kan man göra en riktningsgivande datering av arkeologiska objekt som finns på olika strandnivåer.

Koncentreringen av mänsklig verksamhet till samma platser under olika perioder kan granskas genom VARK-objekt som kan dateras till många tidsperioder⁴ och innehåller flera typer av fornlämningar (diagram 9). Trots att områdena har fornlämningsbestånd som skiljer sig från varandra, de olika sätten att uttrycka dateringen av objekten och att olika undersökningssituationer påverkar den allmänna bilden, kan VARK-objekten jämförelsevis väl antas återspegla karaktäristiska drag med arkeologiska objekt i olika områden.

Den snabba landhöjningen och den förändrade miljön till följd av det styr objekt från olika tidsperioder till olika platser. I de landskap som gränsar till kustområdena är andelen VARK-objekt som kan dateras till flera tidsperioder i genomsnitt 21 procent.

I de landskap som finns i inlandet är andelen VARK-objekt som kan dateras till flera tidsperioder i genomsnitt något över 30 procent. När det gäller Päijänne-Tavastland, Norra Karelen, Kajanaland, Lappland och samernas hembygdsområde är det befogat att anta att den naturmiljö som hållits relativt oförändrad har styrt mänsklig verksamhet under olika tidsperioder till samma områden. I dessa områden omfattar dateringarna av samma objekt ofta både äldre (stenålder, bronsålder, tidig metallålder) och yngre dateringar (järnålder, medeltiden, historisk tid).

På annat håll i Inre Finland grundar sig objekt som kan dateras till olika tidsperioder tydligare på ett kontinuum som infaller mellan de yngre (järnåldern – medeltiden – historisk tid) eller de äldre (stenåldern – bronsåldern/tidig metallålder) perioderna. Den stora andelen objekt som kan dateras till många tidsperioder i Norra Österbotten består delvis av objekt från flera tidsperioder längs vattendragen i landskapet och delvis av svårdateerade objekt som påverkas av kusten och eventuellt kan dateras till flera tidsperioder.

Det är mera komplext och svårare att tolka objekt som omfattar många objekttyper än objekt som omfattar många dateringar. Fornlämningsbestånden i olika områden avviker från varandra. Bildandet av dem har i princip påverkats mest av den kulturella kontexten i det förflutna och naturmiljöns utveckling, men även området undersökningshistoria har naturligtvis en egen roll i bildandet av materialet. I praktiken innebär detta att det mellan dateringen av objekt som finns på olika områden och typernas mångsidighet inte finns något klart beroendeförhållande.

⁴ Den mesolitiska och neolitiska stenåldern räknas som egna tidsperioder. Perioderna under järnåldern och historisk tid som är betydligt kortare har inte specificerats.

VARK-objekt: många dateringar, många typer

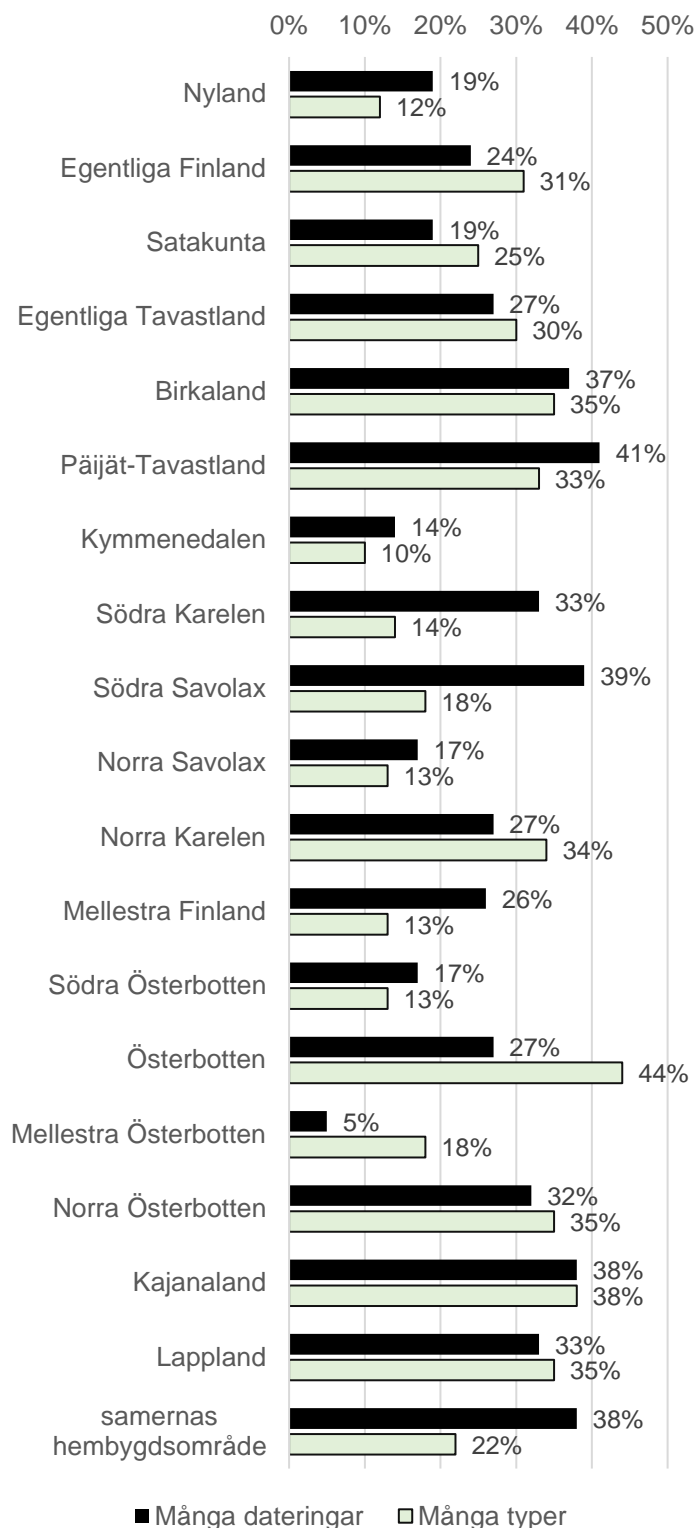
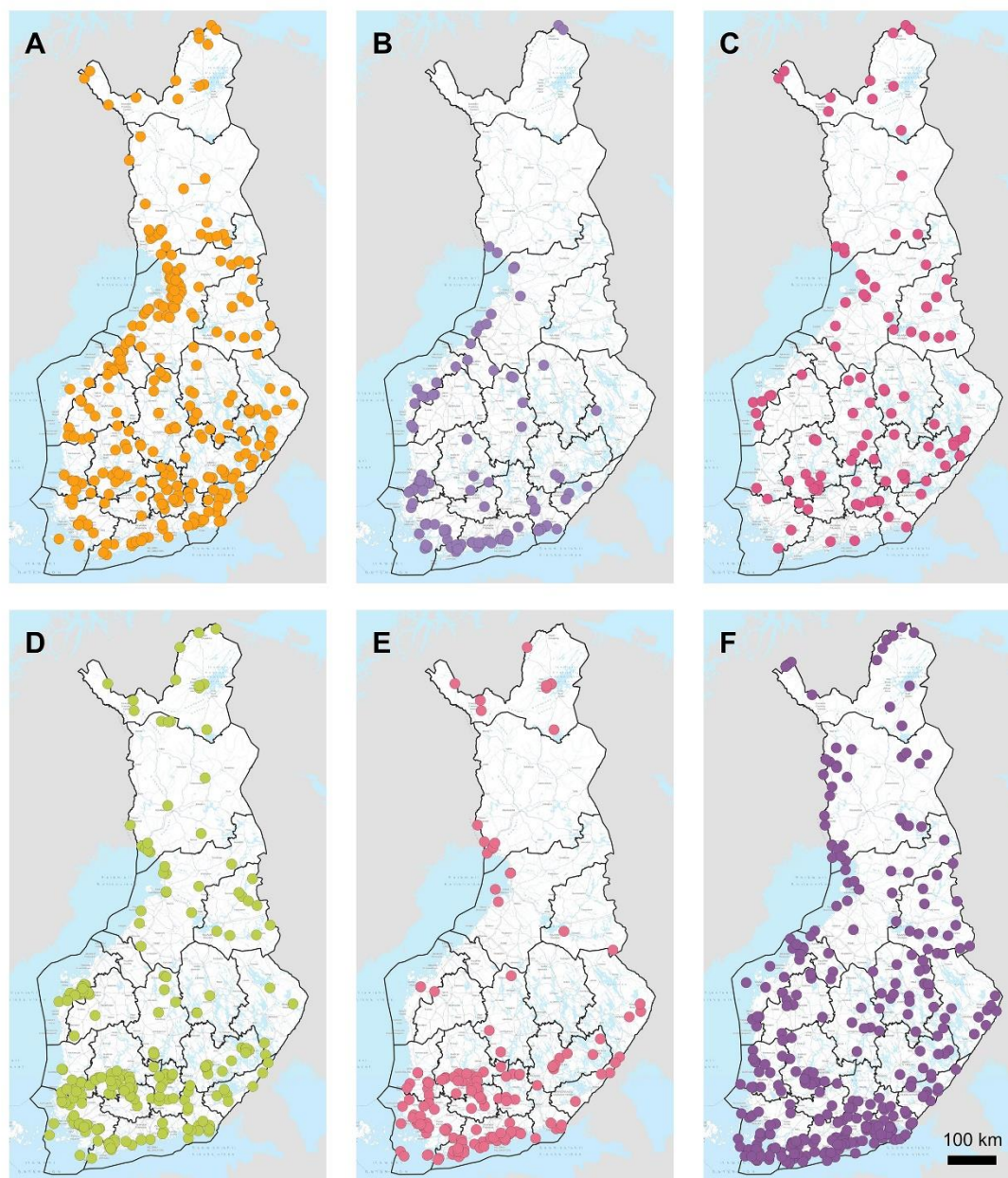

Diagram 9. Andelen VARK-objekt som kan dateras till många tidsperioder och representerar många typer av fornlämningar landskapsvis. Mesolitiska och neolitiska stenåldern har räknats som olika perioder. Tidsperioder som ingår i järnåldern och den historiska tiden har inte specificerats.

Utbredningen av objekt från olika perioder

Det finns tydliga regionala betoningar inom utbredningen av VARK-områden som kan dateras till olika perioder (karta 6). Objekt som kan dateras till *stenåldern* finns relativt jämt utbredda i hela landet. Tätare förekomst finns särskilt där kusten låg under stenåldern. Inåt landet i Lappland är förekomsten av VARK-objekt glesare.

- Stenålders (A)
- Bronsålders (B)
- Tidig metallålder (C)
- Järnålders (D)
- Medeltida (E)
- Historisk (F)

Karta 6. Utbredningen av de VARK-områden som kan dateras till olika perioder. Bakgrundskarta © Lantmäteriverket 2022.

Objekten från *bronsåldern och den tidiga metallåldern* bildar av kulturhistoriska skäl ett par som delvis överlappar varandra tidsmässigt. I utbredningen av VARK-objekten från bronsåldern betonas zonen med rösegravar i kustområdet. De kulturella fenomenen från den tidiga metallåldern i Inre och Norra Finland kan dateras till en längre tidsperiod från bronsåldern till den tidiga metallåldern där de överlappar varandra.

Den regionala utbredningen av VARK-objekten från *järnåldern och medeltiden* framhävs på ett liknande sätt. Tyngdpunkten ligger i södra Finland, där objektet från järnåldern och medeltiden i stor utsträckning är koncentrerade till samma områden.

De arkeologiska objekten från *historisk tid* är mera jämt utbredda i hela landet. Den tätaste förekomsten finns i Södra Finland.

Andelen objekttyper

I fornlämningsregistret indelas de arkeologiska objekten i 17 fornlämnings typer (till exempel boplatser, gravplatser, industriobjekt), som har över 200 undertyper (till exempel bostadsgroppar, skelettgravfält, masugnar). Variationen av typer är så stor och mångsidigheten för underobjekten är så kraftigt koncentrerad till historisk tid att fördelningen av de objekttyper som VARK-objekten representerar är intressant att granska endast när det gäller huvudtyperna.

I linje med förväntningarna är boplatser och gravplatser bäst representerade bland VARK-objekten (diagram 10) och av dem finns den rikligaste representationen bland objekten från alla perioder. I fråga om fyndplatserna bör konstateras att inte ett enda VARK-objekt är endast av typen fyndplats, utan valet till VARK-objekt grundar sig alltid på någon annan fornlämnings typ som objektet representerar.

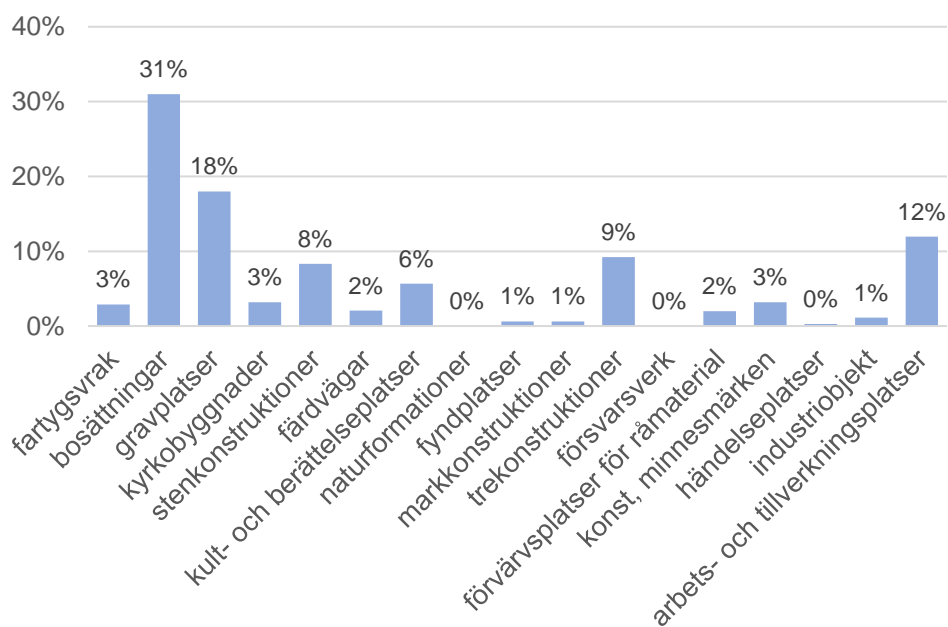

Diagram 10 Fördelningen av de fornlämnings typer som VARK-objekten representerar enligt fornlämningsregistrets klassificering.

19. Regionala särdrag under olika perioder

I detta avsnitt granskar vi regionala skillnader och särdrag för arkeologiskt material från olika perioder med hjälp av utbredningskartor som visar utvalda objekttyper. Granskningen görs enligt huvudperioderna stenåldern, bronsåldern, tidiga metallåldern, järnåldern, medeltiden och historisk tid. Syftet är att föra fram en mera exakt tidsmässig utveckling i texten och genom de objekttyper som valts ut till kartpresentationerna.

Stenåldern

Objekt från den mesolitiska stenåldern (8850–5200 f.v.t.) är huvudsakligen boplatser som inte har konstruktioner som är synliga ovan jord. VARK-objekt som kan dateras till den mesolitiska stenåldern finns i olika delar av Finland (karta 7A). Under den mesolitiska stenåldern låg havsytans nivå betydligt högre än senare och därför ligger objekten från denna period betydligt längre från kusten än yngre objekt från den neolitiska stenåldern.

Spektrumet av objekttyper från den neolitiska stenåldern (5200–1700 f.v.t.) är något bredare än det tidigare och boplatserna har konstruktioner som ibland kan ses ovan jord. Bland VARK-objekten har man lyft fram vissa objekttyper (kartorna 7B–C) med hjälp av vilka det är möjligt att gestalta de regionala skillnaderna under den neolitiska stenåldern.

Huvudsakligen bildar bostadsgroparna från den neolitiska stenåldern alltså botten till bostäder som har grävts under marknivå ett fenomen som är utbrett på ett stort område och observerbart på markytan. I Finland känner man huvudsakligen till bostadsgropar söder om polcirkeln och i de norra delarna av samernas hembygdsområde som har kulturella kopplingar till Nordatlantens och Ishavets kust (karta 7C). Bostadsgropar är dock sällsynta i åkerområdena i södra Finland, vilket åtminstone delvis är förknippat med att markberedningen av odlingsområdet delvis har förstört lämningarna efter bostäderna så att de inte kan urskiljas i markytans form.

Flest bostadsgropar finns i Bottenvikens kustområde där den snabba landhöjningen har delat in objekt med bostadsgropar från olika tidsperioder på olika höjdnivåer. I detta område ser man i objekten även en tidsmässig utveckling för bostadsgroparna från mindre med rund botten till större och avlånga samt bostadsgropar med flera rum som är förenade med gångar. I detta område finns det utöver boplatser med omfattande bostadsgropar också så kallade jättekylkor som är stora ringvallar av sten. I synnerhet i Norra Österbotten ligger bostadsgropar och jättekylkor ibland på samma objekt. I anslutning till dessa objekt finns ofta stenrösen med en grop i mitten och högar av brända stenar.

Bild 8. Endast en del av stenåldersobjekten har strukturer som syns ovan markytan. En bostadsgrop som är 11 meter i diameter från den neolitiska stenåldern syns som en grop omgiven av en vall i terrängen. Objekt: Muhos Pyhäkoski 1. Bild: Teemu Mökkönen 2020, AKDG6386:1, Museiverket.

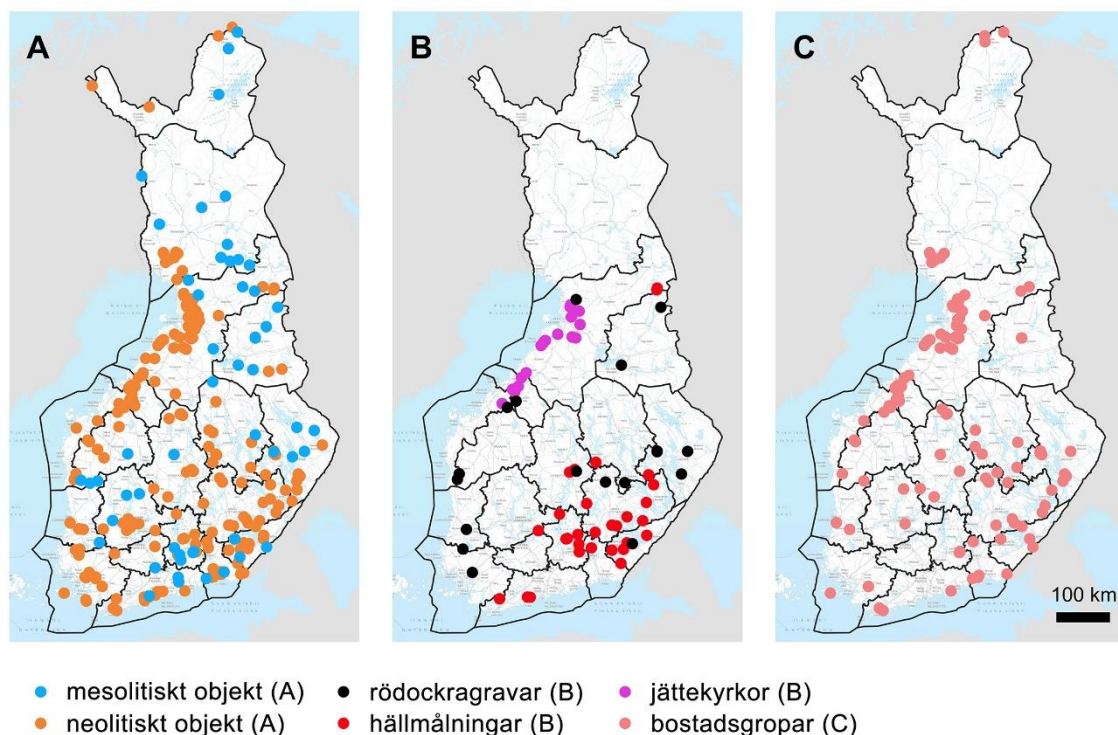
Bild 9. Kända hällmålningar från den neolitiska stenåldern finns huvudsakligen i In-sjöfinland. De finns på lodräta klippor vid flera vattendrag. Målningarna på bilden kan urskiljas genom sina klara färger. I målningen framträder bland annat människofigurer. Objekt: Ruokolahti Kolmiköyt-sienvuori. Bild: Teemu Mökkönen 2021, AKDG6894:2, Museiverket.

Bild 10. Jättekirkor är ringvallar gjorda av sten från den neolitiska stenåldern. Finlands största jättekirka som finns på bilden är 36 x 64 meter och höjden på dess ringvall är ställvis hela två meter. Objekt: Brahestad Kastelli Linnakangas. Bild: Vesa Laulumaa 2015, AKDG6942:4, Museiverket.

I In-sjöfinlands södra delar känner man till hällmålningar i röd färg huvudsakligen från den neolitiska stenåldern (karta 7B). Även de mest omfattande kända gravfälten med rödockragravar (skelettgravar som färgats med rödockra) är koncentrerade till södra Finland. Enstaka rödockragravar känner man dock till från ett bredare område på boplatser från den neolitiska stenåldern söder om polcirkeln.

Under den neolitiska det vill säga den keramiska stenåldern spred sig användningen av lerkärl permanent till Lappland. I området känner man till några skärvor av lerkärl, men användningen av lerkärl blev vanligare under den neolitiska stenåldern huvudsakligen i områdena söder om polcirkeln. Denna kulturella gräns söder om polcirkeln syns i utbredningen av boplatser som omfattar boplatser och bostadsgropar från den neolitiska stenåldern.

Karta 7. Utbredningen av VARK-områden från stenåldern. Bakgrundskarta © Lantmäteriverket 2022.

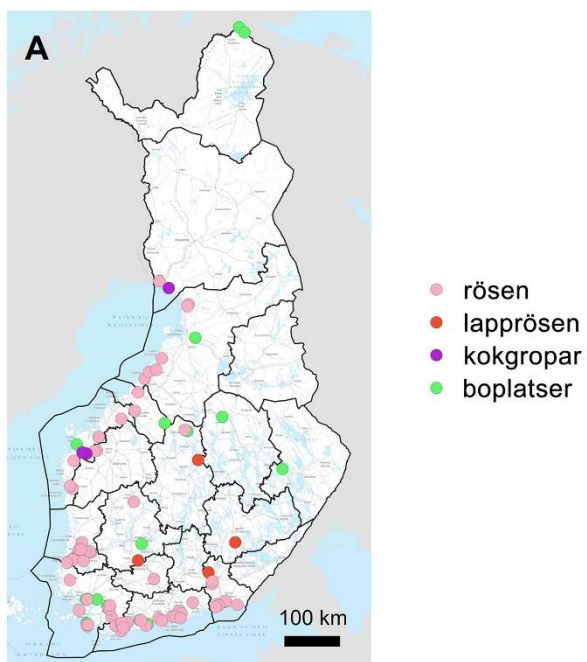
Bronsåldern och tidiga metallåldern

Bronsåldern (1900/1700–500 f.v.t.) och den tidiga metallåldern är tidsperioder som delvis överlappar varandra. Tidiga metallåldern (1900 f.v.t. – 300 e.v.t.) omfattar bronsåldern och nästan hela den tidiga järnåldern. Som tidsperiod används den i synnerhet i Inre och Norra Finland, där många företeelser från bronsåldern fortsätter in i järnåldern.

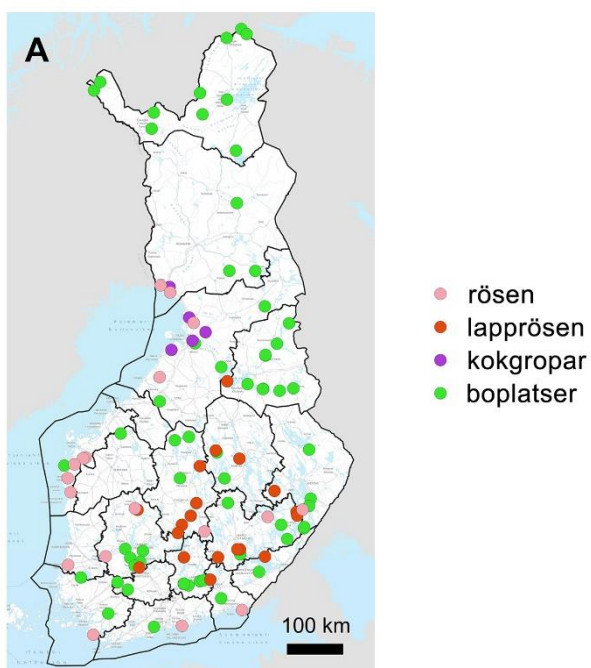
Objekt som kan dateras till bronsåldern känner man främst till från kusten (karta 8). Största delen av objekten vid kusten är gravrösen, så kallade jättekast. Inne i dessa ofta stora rösegravar kan det finnas en megalitgrav av släta stenar. Kustområdet hade en kulturell koppling till bronskulturen i västra Sydskanandinavien. Inre och Norra Finland hörde i sin tur till den östra kulturfären där kulturer som tillverkar regionala varianter av textilkeramik bredde ut sig från Ryssland från Volgas övre lopp till Estland och Finland.

Tillsammans med gravrösen vid kusten kallas gravrösen från samma tidsperiod i inlandet lapprösen (karta 9). De är vanligen relativt låga rösegravar som finns på strandklippor. Dateringen av vissa rösen från den tidigare metallåldern har i och med undersökningar preciserats uttryckligen till bronsåldern. De två största koncentrationerna av lapprösen finns i Kuopios omgivning och i Kristina i S:t Michel.

Det finns fler kända boplatser från bronsåldern och den tidiga metallåldern i inlandet än vid kusten. Längs Bottenvikens kust omfattar tidsperioden också objekt med kokgröpar som sannolikt är förknippade med tillverkning av olja från sälfett.

Karta 8. Utbredningen av VARK-områden från bronsåldern. Bakgrundskarta © Lantmäteriverket 2022.

Karta 9. Utbredningen av VARK-områden från den tidiga metallåldern. Bakgrundskarta © Lantmäteriverket 2022.

Bild 11. Gravrösen av sten från bronsåldern som finns i kustområdena är ofta stora. De har kallats bland annat jättekast. Objekt: Salo Viitamäki. Bild: Vesa Laulumaa 2014, AKDG5438:3, Museiverket.

Bild 12. De gravrösen från den tidiga metallåldern som finns i Insjöfinland är i allmänhet anspråkslösa till storleken och ofta täckta av markvegetation. De kallas ofta lapprösen. Objekt: Pielavesi Kemilä. Bild: Teemu Mökkönen 2019, AKDG5789:1, Museiverket.

Järnåldern

Under järnåldern utvidgades gravfältsområdet från regionen mellan Satakunta och Nyland till inlandet. Före slutet av järnåldern bildades i södra delen av Finland områden med tätare bebyggelse.

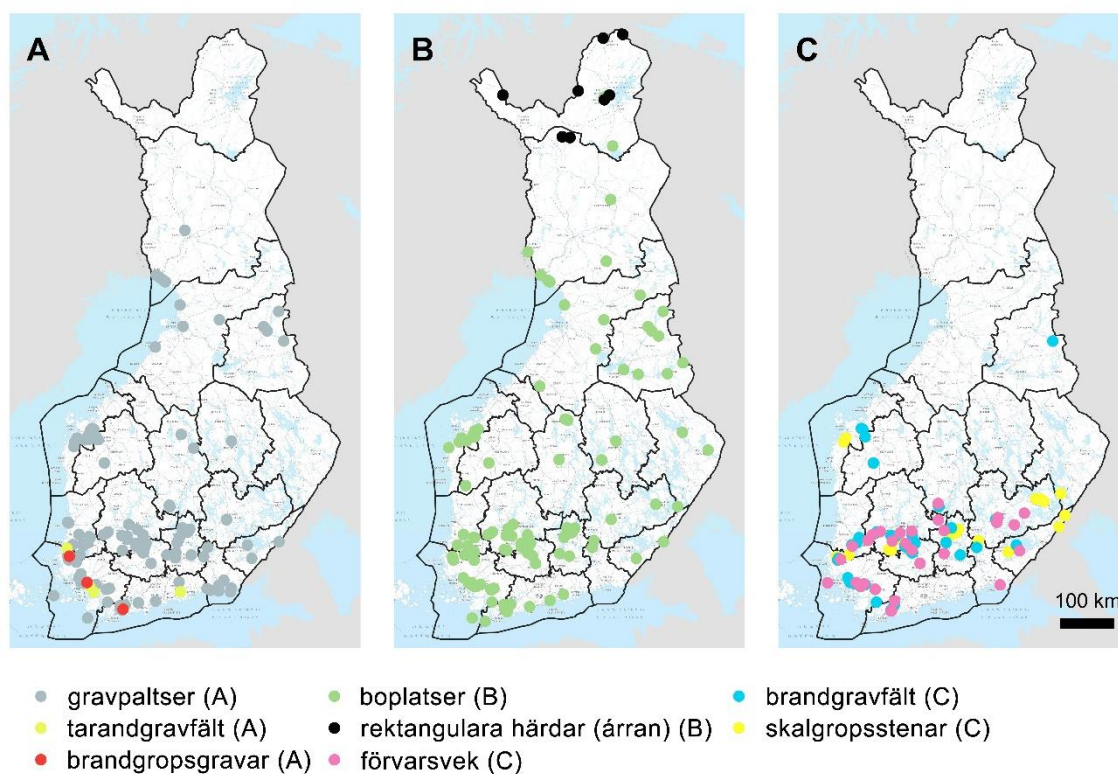
Under den tidiga järnåldern (500 f.v.t. – 400 e.v.t.) spreds vid sidan av rösebegravningar nya gravskick (till exempel gravhögar, tarandgravfält och brandgropsgravar) från Satakunta till det kustområde som sträcker sig till Nyland) (karta 10A) Det östligaste kända tarandgravfältet ligger i Borgå i Nyland. Motsvarigheter till de nya gravskicken finns inom Östersjöområdet, både i Baltikum och i Sverige. I slutet av den tidiga järnåldern spred sig gravfälten i synnerhet från Satakunta ända till Kumo älvs insjösystem i inlandet. I Österbotten uppstod ett eget separat gravfältsområde. Samtidigt byggdes i inlandet och på annat håll i Finland ännu lapprösen och motsvarande rösegravar.

Under mittersta järnåldern (400–800 e.v.t.) spreds bosättningen i inlandet över ett större område i Birkaland och i Egentliga Tavastland. Till en början stärktes bosättningen i Österbotten ytterligare, men i slutet av mitterska järnåldern avtog den kraftigt och försvann senare helt under vikingatiden. Under den senare halvan av mitterska järnåldern, närmare bestämt under merovingertiden uppstod en gravfältstyp som kallas brandgravfält och som användes ända fram till början av korstågstiden (karta 10C).

I slutet av mitterska järnåldern och särskilt under den sena järnåldern (800–1200/1300 e.v.t.) breddade gravfältsområdet ut sig på allt större områden österut (Päijänne Tavastland, Södra Savolax, Södra Karelen). Även fornborgarna från järnåldern ligger på gravfältsområden som bildats i Södra Finland (karta 10C). Under den sena järnåldern uppstod fast bosättning och gravfält även längs Torne älv och i mynningen av Ijo älv.

Skelettgravar börjar så småningom användas från mitten av järnåldern parallellt med brandgravar. Under korstågstiden blir skelettbegravningar som inte innehåller föremål allt vanligare i de västra delarna av Södra Finland, men i de östra delarna fortsätter skelettbegravningar med föremål och den karelska kulturens inflytande stärks.

Norr om gravfältsområdet finns det endast få fynd från järnåldern. Detta område anses ha haft samisk bosättning. Det finns enstaka kända gravar och gravfält både i Insjöfinland och längst kusten i Bottenviken. De till strukturen fåtaliga sena järnåldersobjekt som omfattar metallföremål och brända ben som hittats under senare år särskilt i Kajanaland förknippas med befolkning av samiskt ursprung. I de nordligaste delarna av Finland representeras den samiska bosättningen under sena järnåldern och medeltiden av rektangulära stensättningar som fungerat som härdar i hemmen.

Karta 10. Utbredningen av VARK-områden från järnåldern Bakgrundskarta © Lantmäteriverket 2022.

Bild 13. På det gravfältsområde som kan dateras till den tidiga järnåldern, äldre romartid finns både ett tarandgravfält och låga gravrösen. På bilden ett gravfältsområde i skogen. Objekt: Rauma Salisuonmäki. Bild: Teija Tiitinen 2020, AKDG6550:2, Museiverket.

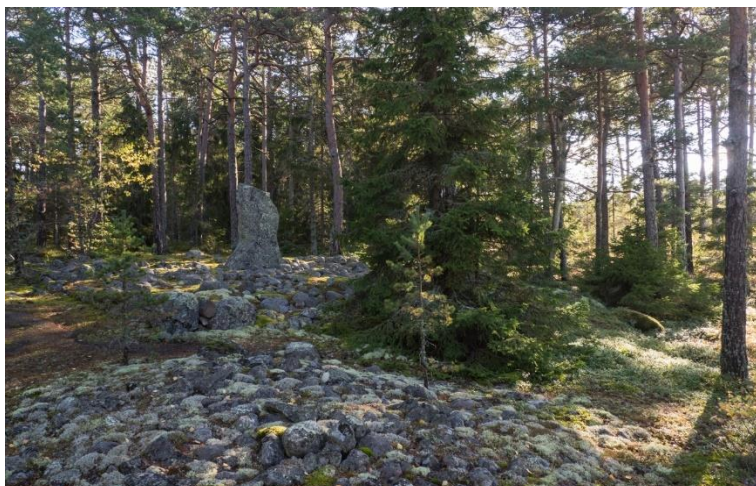

Bild 14. Ett gravfält från den yngre romartiden eller folkvandringstiden. På bilden en rundstensättning och en fyrsidig stensättning med en bautasten i mitten. Objekt: Pargas Furunabb. Bild: Helena Ranta 2017, AKDG5472:1, Museiverket.

Bild 15. Gravröse som kan dateras till folkvandrings- och merovingertiden i mitten av järnåldern. Det låga och ovanpå jämna röset som är tio meter i diameter har staplats runt en stor centralsten. Objekt: Laihela Kallio-laakso/Kiimakangas. Bild: Teija Tiitinen 2021, AKDG6818:3, Museiverket.

Bild 16. På brandgravfältet har det gjorts likbränningar bland den torvbeklädda stenläggningen på gravfältet. Enskilda gravar går i allmänhet inte att urskilja. Vainiomäki brandgravfält som kan dateras till vikingatiden under sen järnålder finns på en kulle på ett omskött ängsområde. Objekt: Letala Vainionmäki. Bild: Teija Tiitinen 2020, AKDG5668:4, Museiverket.

Bild 17. Fornborgen Vanhalinna som ligger invid Aura å och Tavastländska Oxvägen användes från bronsåldern till medeltiden, till 1300-talet. Den har varit ett betydande centrum för försvaret av Aura ådal sannolikt under hela järnåldern. Fornborgen som är belägen på en hög klippa fotograferad en vintermorgon från Tavastländska Oxvägen. Objekt: Lundo Vanhalinna. Bild: Teija Tiitinen 2005, AKDG5674:3, Museiverket.

Bild 18. På Luistari gravfält i Eura började man göra skelettbegravningar redan på 500-talet och sedan fortsatte ända till 1100-talet. På bilden det gräsbevuxna gravfältsområdet. Objekt: Eura Luistari. Bild: Leena Koivisto 2005. AKDG758:2. Museiverket.

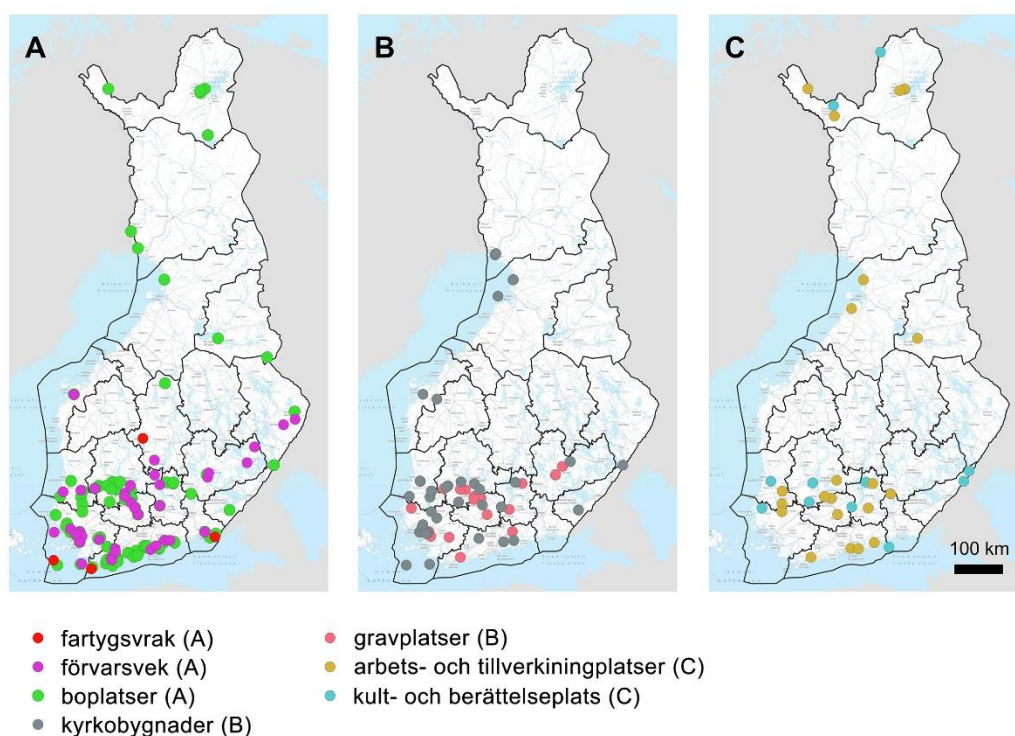

Bild 19. Offerstenen Taatsis sejte, dit man började bära fram offer redan i slutet av järnåldern under korstågstiden. Objektet finns på stranden av en smal ravinsjö. Objekt: Kittilä Taatsi och Taatsinkirkko "Taatsis kyrka". Bild: Jouni Taivainen 2019, AKDG5975:2, Museiverket.

Medeltiden

Utbredningen av de medeltida objekten är koncentrerad till det kända gravfältsområdet från slutet av medeltiden i södra Finland. I detta område finns största delen av de medeltida boplatserna, slotten, gravplatserna och kyrkliga objekten (karta 11A–C). Det finns numera kända objekt av typen fornborgar längre österut i Södra Savolax och Norra Karelen. Kyrkor fanns i hela kustområdet. En ny boplatstyp var städer – i åldersordning Åbo, Ulvsby, Borgå, Raumo och Nådendal – som alla är VARK-objekt. De äldsta vraken i Finlands havsområden kan dateras till medeltiden. De finns längs kusten i Södra Finland.

Även de medeltida arbets- och tillverkningsplatserna omfattar vissa nya objekt som tjärdalar, platser för järntillverkning och kalkbrott. Kult- och berättelseplatserna inkluderar också sejtar i samernas hembygdsområde. I Södra Finland finns det också svårdaterade objekt med skålgropsstenar av vilka en del också kan vara från järnåldern.

Karta 11. Utbredningen av VARK-områden från medeltiden. Bakgrundskarta © Lantmäteriverket 2022.

Bild 20. De äldsta kända fornborgarna i Norra Karelen kan dateras till medeltiden. Fornborgen Linnankukkula reser sig som en skogklädd kulle med skarpa siluetter mitt i det nuvarande myrområdet. Objekt: Joensuu Linnankukkula. Bild: Teemu Mökkönen 2019, AKDG5933:1, Museiverket.

Bild 21. Från medeltiden känner man till ett stort antal kristna kyrkliga objekt. I Åbo på Korois udde som var befäst med vallgravar och vallar fanns ett biskopsäte på 1200-talet. Vallarna framträder tydligt på det flygfoto som tagits av objektet. Objekt: Åbo Korois udde. Bild: C.J. Gardberg 1972, 2807 kinodia, Åbo museicentral.

Bild 22. På den plats där den medeltida staden Nådendal låg finns det även nu bosättning. Staden som grundades på 1400-talet täckte den stadsdel som syns bakom klippan i mitten av flygfotot där byggnadsbeståndet fortfarande är äldre och mindre än i omgivningen där det finns moderna flervåningshus. Objekt: Nådendal Nådendals gamla detaljplaneområde. Bild: Flygfoto Hannu Vallas 2006, RHO125790:4, Museiverket.

Bild 23. Byggandet av stenslott började på medeltiden. Ruinen efter Raseborgs slott som användes från 1300-talet till 1500-talet. Objekt: Raseborg Raseborgs slott. Bild: Teija Tiitinen 2014, AKDG5814:3, Museiverket.

Bild 24. Den medeltida Idlaxby, som avfolkades på 1600-talet. På objektet som numera finns på stenig betesmark finns ugnsruiner och byggnadsavsatser av sten. Objekt: Lovisa Idlaxby. Bild: Veli-Pekka Suhonen 2018, AKDG5836:1, Museiverket.

Historisk tid

Det finns ett stort antal objekt från historisk tid som är yngre än medeltiden och ett stort spektrum av objekttyper. De objekttyper som förekommer i Lappland är betydligt färre än längre söderut. Objekten är relativt jämnt fördelade i det område av Finland som ligger söder om Lappland.

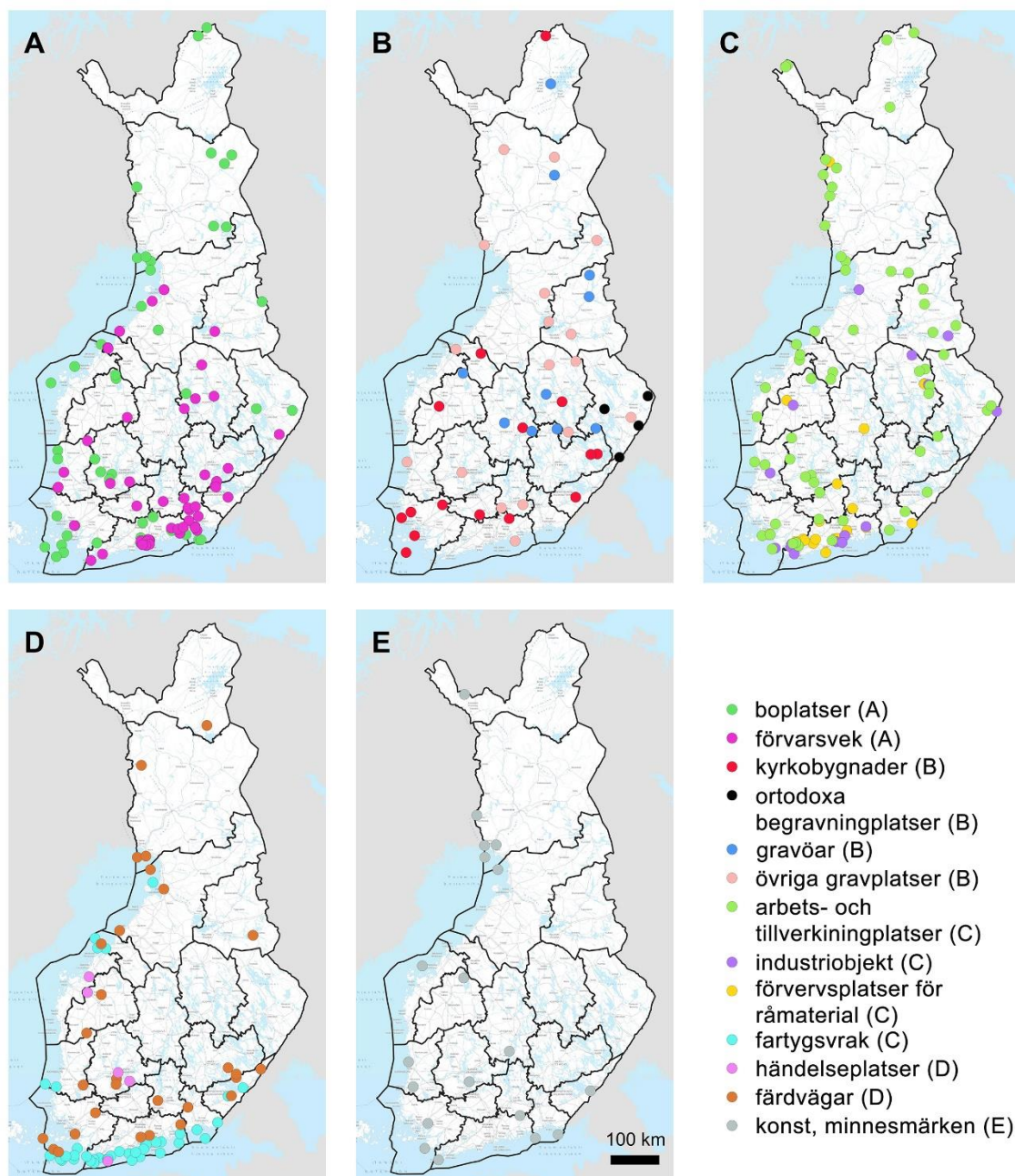
Försvarsverken och boplatserna är koncentrerade till området söder om Lappland. Bland boplatserna finns flera säsongboplatser i den yttre skärgården. I utbredningen av försvarsverken framhävs befästningen av gränsen mellan Sverige och Ryssland i Sydöstra Finland på 1700-talet. Samtidigt befästes också Finska vikens kust (karta 12A). De VARK-områden som har det största antalet objekt i form av försvarsverk är dock en del av land- och sjöfästningarna i huvudstadsregionen under första världskriget.

Kyrkliga objekt breddade ut sig till allt större områden. Övriga VARK-objekt förknippade med begravning under historisk tid är gravöar och minnesträd som förekommer i glesbygden i In-sjöfinland, begravningsplatser i de ortodoxa byarna i Östra Finland och begravningsplatser förknippade med olika epidemier (karta 12B).

Anskaffningsplatser för råmaterial (brytningsorter) och olika industriobjekt är koncentrerade till Södra Finland (karta 12C). Den nordligaste brytningsorten från historisk tid som är inkluderad är ett järnmalmsbrott från 1700-talet i Tornedalen. De övriga arbets- och tillverkningsplatserna omfattar en bred grupp olika objekt. Bland dem finns rengården i Lappland, fångstgropar och lämningar efter guldvaskning samt lappdammar som använts vid fiske i Norra Österbotten. Flertaliga objekttyper med en omfattande utbredning är till exempel svedje- och odlingsrösen, kvarnplatser, kolmilor, tjärdalar, platser för järntillverkning, krogar och hospital.

VARK-objekten som hänför sig till transport är koncentrerade till södra Finland. Bland dem finns vägbottnar och vildmarksstigar som är utmärkta med märkesträd och stenar, kavelbroar och spångar över kärr och ett flertal objekt i anknytning till färdsl på vatten som kanaler, dragplatser för båtar, naturhamnar och drag.

VARK-objekt är också händelseplatser från historisk tid, som stridsplatser (från 1700-talet till början av 1900-talet) och skeppsfällan Jussarö Gaddarna som innehåller flera vrak. Vrakobjekten från historisk tid är koncentrerade till kusten i Södra Finland där trafiken har varit livligast (karta 12D). I regionen finns också Östersjöns största VARK-område Svensksund VARK-område med sjöslagsobjekt.

Karta 12. Utbredningen av VARK-områden från historiska tiden. Bakgrundskarta © Lantmäteriverket 2022.

Bild 25. Största delen av de kända vraken i Finland finns vid kusten i Södra Finland. Vraken kan huvudsakligen dateras till 1700-talet eller är yngre än det. Bilden visar vraket efter ett svenskt krigsskepp från 1500-talet som ligger utspritt på havsbottnen. Objekt: Raseborg Jussarö 1. Bild: Päivi Pihlanjärvi och Niko Anttiroiko, AKMA201701:19, Museiverket

Bild 26. Gränsmärke inristat i en klippa i Ohtaansalmi efter Freden i Teusina (1595) mellan Sverige och Ryssland. Gränslinjen i fråga är Finlands första gräns som i stor omfattning finns utmärkt i terrängen. Objekt: Tuusniemi Ohtaansalmi. Bild: Teemu Mökkönen 2019, AKDG5799:1, Museiverket.

Bild 27. Speciellt 1700-talet var en tid då de sydöstra delarna av Finland befästes. På flygfotot syns Kymmeneborg som byggdes på 1800-talet. Svensksunds sjöfästning och 1700-tals fästningen innanför Kymmeneborgs vallar, bildade tillsammans en försvarsställning. Objekt: Kotka Kymmeneborg. Bild: Lentokuva Hannu Vallas 2003, RHO125406:1, Museiverket.

Bild 28. Välimaan kenttä på Tana älvs strandterrass, det vill säga en samisk boplatz under historisk tid. Mitt i bilden syns botten till en torvkåta i form av en upphöjning från den omgivande terrängen. I bakgrunden museets byggnader. Objekt: Utsjoki Välimaa. Bild: Teija Tiitinen 2003, AKDG6858:1, Museiverket.

Bild 29. En tomtning, det vill säga botten efter en säsongbostad som fiskare använde i yttre skärgården under historisk tid. Bostädernas botten var väggkonstruktioner som kallmurats av sten. Objekt: Kemi Selkä-Sarvi. Bild: Terhi Tanska 2020, Tornedalens museum.

Bild 30. Område med skyddsrum i fält för de ryska soldater som deltog i slaget vid Virta bro 1808. Skyddsrummens botten syns i terrängen som cirka en meter djupa gropar. Objekt: Idensalmi Område med skyddsrum i fält invid Koljonvirta ström. Bild: Teemu Mökkönen 2019, AKDG5778:1, Museiverket.

20. Den bild som VARK-områdena ger av Finlands förflutna

Syftet med VARK-inventeringen är att fastställa arkeologiska objekt av riksintresse så att de valda objekten ger en tidsmässigt och regionalt representativ bild av Finlands förflutna. I genomförandet av inventeringen och bedömningen av objekten har det medverkat cirka femtio arkeologer som med sitt kunnande och sin specialkompetens har påverkat VARK-inventeringens slutresultat.

Mänskliga faktorer har en kraftig inverkan på utformningen av arkeologisk kunskap. Först ska det arkeologiska objektet hittas, tolkas och därefter registreras på ett sätt som ger en så riktig bild av objektet som möjligt. Eftersom den tidsmässiga dimensionen för de arkeologiska objekten i Finland ospänner nästan 11 000 år, är det inte möjligt för en enda arkeolog att ha ingående kunskaper om den materiella kultur och spektrumet av företeelser som objekten representerar.

Arkeologisk kunskap är alltid ofullständig och kompletteras kontinuerligt. Forskningssituationen och de spår som den mänskliga verksamheten över lag lämnar varierar stort i olika områden och under olika tidsperioder. I Finlands förflutna finns ännu områden och skeden från vilka man dåligt känner till de arkeologiska objekten. Inom arkeologi råder i allmänhet en situation där man i terrängen hittar det som man förstär leta efter. Först genom identifiering av nya objekttyper blir det möjligt att upptäcka dem på bredare front. Snedvridningen av arkeologisk kunskap kan också bero på den klassificering som använts i fornlämningsregistret och som inte lämpar sig för alla objekt eller på mänskliga fel i anknytning till ifyllning av uppgifter.

En analys av VARK-objekten visar att man genom dem får en bild som motsvarar nuvarande arkeologisk kunskap om objekttyper under olika tidsperioder och kulturens utveckling i olika regioner. I valet av objekt har det också fästs vikt vid sådan regional kulturutveckling som inte direkt kan fås från basuppgifterna om objekten i fornlämningsregistret. I fråga om den neolitiska stenåldern innebär detta att man bland VARK-objekten syftar till att ha med ett representativt urval av objekt med bostadsgropar från olika tider och av olika typ eller olika traditioner att tillverka eller stilsleden för keramik även om dessa uppgifter inte har förts in i registeruppgifterna.

I presentationen av den tidsmässiga utvecklingen av projektbeskrivningen var det inte ändamålsenligt att presentera alla objekttyper som var med i VARK-materialet, utan syftet var att visa regionala skillnader i det arkeologiska materialet genom de utvalda objekttyperna. En brist i de utbredningskartor som visats här är en egenskap som härrör från fornlämningsregistrets datastruktur, där de många objekttyperna och dateringarna hos ett mångsidigt arkeologiskt objekt inte har länkats till varandra. På så sätt motsvarar de objekttyper och dateringar som kombineras i de sökresultat som fås från materialet inte alltid verkligheten.⁵ Denna egenskap gör inte helhetsbilden som fås från utbredningskartorna otydligare, men i vissa detaljer kan det orsaka förvirring.

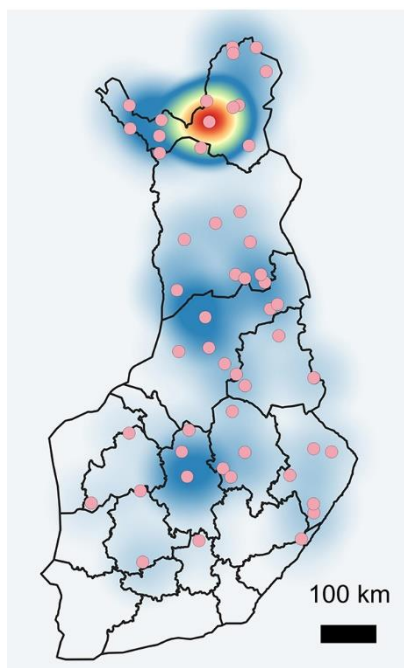
En presentation av material och regionala särdrag som grundar sig på perioder lämpar sig inte för objekttyper som använts länge. Därför har i synnerhet objekt med fångstgropar som är karaktäristiska för sameområdet – av områdets VARK-objekt är nästan 2/5 objekt med fångstgropar – inte kommit fram i granskningen på det sätt som de förtjänar (karta 13). Även om man utifrån undersökningar vet att det skede då omfattande kedjor av fångstgropar användes mest var i slutet av stenåldern, dateras en stor del av fångstgroparna till en tidsperiod som sträcker sig betydligt längre till förhistorisk tid och delvis eventuellt också till historisk tid. Därför har det

⁵ Till exempel VARK-objektet Polvijärvi Sotkuma ortodoxa begravningsplats där det utöver en ortodox begravningsplats från historisk tid finns fynd från stenåldern hittas i fornlämningsregistret i sökresultaten som en ortodox begravningsplats från stenåldern (sökning:datering "stenålder", typ "gravplatser" och undertyp "ortodoxa begravningsplatser").

inte varit av intresse att ta med objekt med fångstgropar i kartpresentationer för någon viss period.

Det ska finnas tillräckligt med kunskap om ett arkeologiskt objekt och det ska vara tillräckligt väl bevarat för att det ska vara möjligt att välja det till VARK-objekt. Därför är sannolikt kulturskeden som gett upphov till små och dåligt bevarade objekt underrepresenterade bland VARK-objekten. Sådana är till exempel bo- och gravplatser från den bandkeramiska kulturen som kan dateras till den senare delen av den neolitiska stenåldern. På dem finns inga synliga tecken på markytan, de hittas ofta senare i samband med markanvändning det vill säga de är redan delvis förstörda då de hittas och efter arkeologiska undersökningar finns det sällan kvar bevarade delar av dem. I fråga om dessa objekt framträder det särdrag som hänför sig till arkeologisk kunskap mycket väl: man får kunskap om objektet vid utgrävningar men samtidigt förstör undersökningarna objektet.

Trots de reservationer som förts fram ovan, omfattar VARK-områdena tämligen väl spektrumet av arkeologiskt material i Finland. De ger en bild enligt tidpunkten då inventeringen genomfördes av de arkeologiska objekten och särdragen i olika områden av Finland.

Karta 13 Objekt med fångstgropar som kan dateras till olika tidsperioder har hamnat i skymundan i den granskning som baserar sig på perioderna. På kartan anges de VARK-områden som omfattar fångstgropar som punkter. Värmekartan är gjord enligt antalet objekt med fångstgropar som hör till VARK-områdena.

Bild 31. Förhistoriska fångstgropar längs Lemmenjoki. Groparna framträder väl i tallskogen längs ådalen. Objekt: Enare Äviahjärvi. Bild: Petri Halinen 2022, AKDG7185:2, Museiverket.

21. Hörandematerial

Hörandematerialet för VARK-inventeringen består utöver projektbeskrivningen av en applikation för hörande som presenterar VARK-områdena, geografisk information om VARK-områdena samt landskapsbeskrivningar där VARK-områdena och de arkeologiska särdragen i respektive landskap presenteras och av förteckningar som bifogats till dem över landskapets VARK-områden. Dessutom omfattar hörandematerialet en bedömning av miljökonsekvenser enligt 3 § i lagen om bedömning av miljökonsekvenserna av myndigheters planer och program.

Webbplats som presenterar VARK-områdena

För VARK-inventeringen och hörande anslutning till det skapades en webbplats som kallas *VARK-hörande* (www.kyppi.fi/VARK). På webbplatsen presenteras basuppgifter och geografisk information om VARK-områdena samt bilder. På webbplatsen visas de forbundna bedömningarna som VARK-objekten fått i inventeringsprocessen, bilder av objekten och objektens läge på olika kartbotten. På kartan är det möjligt att få fram fastighetsindelning, alla arkeologiska objekt i fornlämningsregistret och objekt från andra inventeringar av kulturmiljön enligt de riksomfattande målen för områdesanvändningen (RKY, VAMA 2021).

Som arbetsplattform för VARK-inventeringen har man använt *registret över fornlämningar* som Museiverket förvaltar och i vilket det förs in uppgifter om alla arkeologiska objekt i Finland. För VARK-inventeringen skapades i registret en objektspecifik flik där behandlingen av objektet i inventeringen har förts in. Webbplatsen som visar VARK-områdena har gjorts för att visa dessa uppgifter.

På webbplatsen presenteras VARK-områdena och de VARK-objekt som finns på dem. Områdena och objekten specificeras på alla officiella språk i Finland. All information på webbplatsen är på finska och dessutom är uppgifter om VARK-områdena och VARK-objekten även på svenska för alla objekt som finns i tvåspråkiga kommuner. I samernas hembygdsområde är informationen om objekten på det samiska språk som officiellt används i kommunen. Information på samiska finns i den PDF-fil som hittas via länken.

På webbplatsen kan objekten sökas med samma sökningar (kommun, landskap, typ, datering, undervattensobjekt, namn, id) som i avsnittet *Arkeologiska objekt* i Kulturmiljöns tjänsteportal (www.kympi.fi) som är avsedd för användning av medborgare och som grundar sig på fornlämningsregistret. Dessutom är det möjligt att göra en förteckning av VARK-områden och VARK-objekt i olika helheter (landskap, regionala ansvarsmuseer, NTM-centraler, sjöbevakningssektioner).

Vid hörande används webbplatsen utöver för en presentation av materialet även för att ge respons om respektive objekt. Förutom i textform kan objektspecifik respons ges genom att rita in objektets läge på kartan, eller en alternativ avgränsning, om den som lämnar respons anser att den föreslagna avgränsningen är felaktig.

Geografisk information

För VARK-områdena har det sammanställts egen geografisk information där det som attributdata för de områdesmässiga koordinaterna finns samma basuppgifter som på webbplatsen för VARK-hörande. VARK-områdenas attributdata omfattare en sammanställning av alla uppgifter om VARK-objekten som ingår i området. Koordinatsystem för materialet är ETRS-TM35FIN. Närmare uppgifter om attributdata för den geografiska informationen finns i bilaga 3.

VARK-områdena sammanfaller i huvudsak med de områdesavgränsningar för arkeologiska objekt som fastställs i fornlämningsregistret. Områdesavgränsningarna har gjorts vid olika tidpunkter med hjälp av antingen grundkartaraster geodatamaterial (lägesdata resolution 1:20 000) eller terrängkartaraster geodatamaterial (lägesdata resolution 1:10 000).

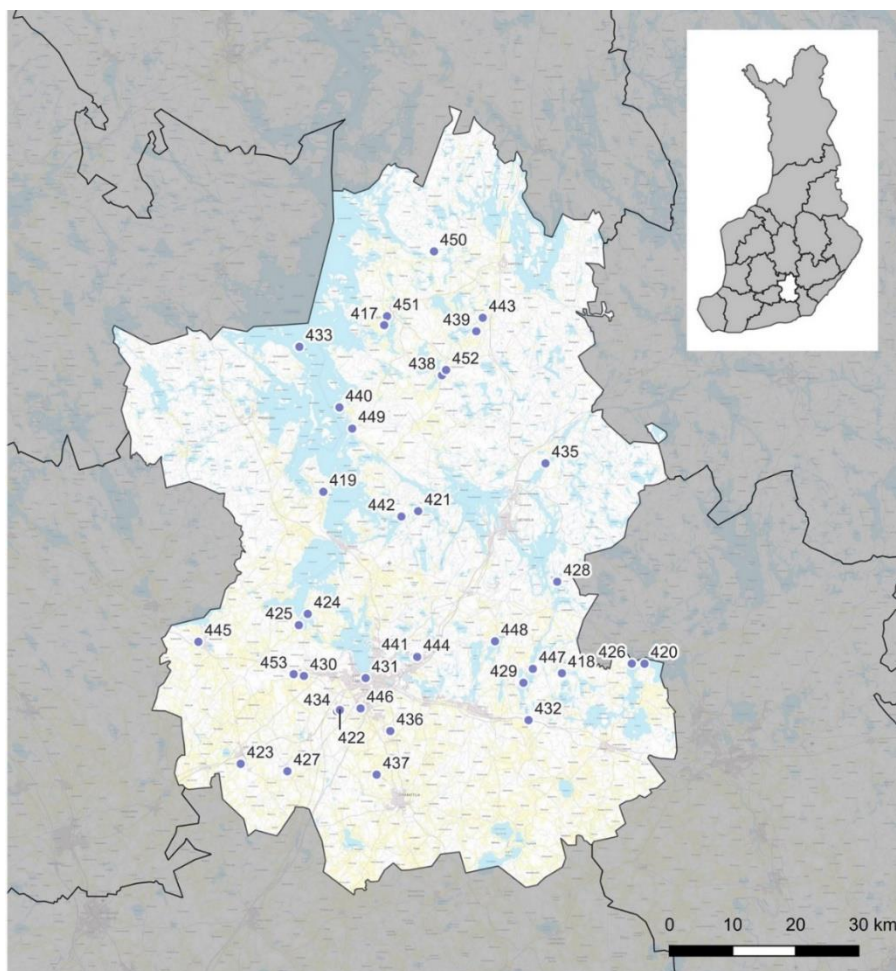
Gränserna för ett arkeologiskt objekt är sällan entydiga och skarpt avgränsade och därför kan den föreslagna geografiska informationen inte anses vara exakt. Materialets gränser ska ses som riktgivande trots att de styr planeringen av områdesanvändningen.

Landskapsbeskrivningar

I praktiken genomfördes VARK-inventeringen landskapsvis med undantag av de norra delarna av Finland som till skillnad från landskapsindelningen delades in i samernas hembygdsområde och övriga Lappland. Inventeringen omfattade inte landskapet Åland. I enlighet med denna indelning utarbetades 19 landskapsbeskrivningar av VARK-områdena och de VARK-objekt som de innehåller. Datainnehållet i och strukturen för alla landskapsbeskrivningar motsvarar varandra.

I landskapsbeskrivningarna presenteras de VARK-objekt och VARK-områden som valts ut i landskapet. De är självständiga dokument där det framgår en allmän bild av landskapets förflutna och särdragen hos fornlämningsbeståndet samt hur dessa särdrag har påverkat valet av VARK-objekt. I avsnittet ges också en kort beskrivning av utvecklingen för områdets naturmiljö och hur miljöns förändring eller varaktighet har påverkat uppkomsten av arkeologiska objekt i området.

Efter det textavsnitt som behandlar landskapets förflutna ingår i landskapsbeskrivningen basuppgifter om VARK-objekten och VARK-områdena (bland annat information om dateringar, fornlämningstyper och arealer i tabellform). I slutet av landskapsbeskrivningarna finns en karta där det ungefärliga läget för VARK-områdena anges som punkter och en förteckning över landskapets VARK-områden inklusive behövliga attributdata.

Karta 14 Exempel från kartorna med landskapsbeskrivningar. Lokaliseringen av VARK-områdena i Päijänne-Tavastland. Siffrorna är VARK-områdenas kartnummer i nummerordning landskapsvis. Bakgrundskarta © Lantmäteriverket 2022.

Miljörapport enligt 3 § i lagen om bedömning av miljökonsekvenserna av myndigheters planer och program

För VARK-inventeringarna gjordes en bedömning av miljökonsekvenserna där det klarlades huruvida inventeringarna bidrar till miljökonsekvenser och betydelsen av dessa konsekvenser bedömdes. Resultaten av bedömningen har rapporterats i tabellformat till redogörelsen över bedömningen av miljökonsekvenserna av myndigheters planer och program och där grupperas olika konsekvenser per sektor. Bedömningen genomfördes med stöd av 3 § i lagen om bedömning av miljökonsekvenserna av myndigheters planer och program.

22. Hörandeomgångerna och läget därefter

Första hörandet 1.3–15.4.2023

Det första hörandet ordnades 1.3 –14.4.2023. Hörandet genomfördes som en allmän delgivning. Grunden för linjedragningen är att inventeringen inte har några direkta rättsverkningar: beslutet påverkades också av att det skulle ha varit svårt att höra ägarna till de fastigheter där VARK-objekten är belägna personligen med beaktande av antalet VARK-områden. Materialet för hörandet fanns i elektronisk form på Museiverkets webbplats och dessutom i

pappersversion på Museiverkets registratorskontor. Begäran om utlåtande och mottagandet av utlåtanden genomfördes via webbtjänsten *utlåtande.fi* som produceras och upprätthålls av justitieministeriet. Utlåtandena kunde dock också skickas direkt till Museiverkets registratorskontor. Via utlåtandetjänsten inkom sammanlagt 64 utlåtanden och 29 utlåtanden lämnades till registratorskontoret. Flest utlåtanden kom från kommuner, samkommuner och museer.

I största delen av responsen var man positiv till inventeringen och inventeringen ansågs förbättra styrningen av markanvändningen i fråga om det arkeologiska kulturarvet. Flest kommentarer i responsen gällde genomförandet av inventeringen och det bakgrundsmaterial som använts i den. Ingen enskild omständighet framkom dock särskilt i dem. Privatpersoners ställningstaganden gällde oftast objekt på deras egna fastigheter. Samfundens och olika organisationers ställningstaganden gällde oftast deras egen verksamhet i frågor som gällde det arkeologiska kulturarvet. Sammanlagt 17 ställningstaganden var kritiska till inventeringen. Innehållet i utlåtandena och de kompletterande åtgärder som föreslås i dem presenteras närmare i den separata *Bemötanderapporten*.⁶

Objektspecifik respons sammanställdes via applikationen för VARK-hörandet som producerats för ändamålet. Man fick dock endast 30 kommentarer och även i dem gällde kommentarerna mer objektens skick än deras status som VARK-objekt. Satsningen på att utveckla och producera applikationen har varit nödvändig oberoende av det ringa antalet responser, eftersom den med små ändringar i fortsättningen kan uppdateras till en applikation som presenterar VARK-objekt som en del av Kulturmiljöns servicefönster.

Meddelandena om hörandet fanns i Officiella tidningen samt i landskapens huvudtidningar, Helsingin Sanomat och Maaseudun tulevaisuus. Information om hörandet gavs också i Museiverkets meddelande samt i Museiverkets sociala medier. Dessutom ordnades träffar om hörandet som webbmöten via Teams-applikationen 13.3, 14.3 och 15.3. Evenemangen genomfördes så att innehållet i dem skiljde sig från varandra vad gäller det presenterade materialet i de olika områdena. Indelningen genomfördes geografiskt i södra Finland, mellersta Finland och Lappland. Inspelningarna kan ses på Museiverkets YouTube kanal (<https://www.youtube.com/@museovirasto1409>). De samlade sammanlagt 140 deltagare.

Efter det första hörandet ändrades områdesavgränsningen för elva VARK-områden. Av dessa minskade avgränsningen för fyra områden och sju utvidgades. Förändringarna i arealen var relativt små. Ändringar i områdesavgränsningarna berodde oftast på att man utifrån responsen gjorde en ny terrängundersökning på platsen som ledde till att avgränsningen preciserades. Ett av de områden som föreslogs i hörandet togs bort från områdesurvalet. Den bäst bevarade delen av området hade konstaterats vara förstört redan sommaren 2020, men informationen om detta hade inte antecknats i fornlämningsregistret. Det är fråga om Ylinen Viipurintie, Kukonkoivu fornlämningsregistrets objekt nummer 1000031927 i Hollola kommun. I denna projektbeskrivning har man redan i presentationen av materialet beaktat de ändringar i objekten och deras avgränsningar som genomförts efter hörandet.

Andra hörandet

I förhandlingarna mellan Museiverket, miljöministeriet och undervisnings- och kulturministeriet 25.8.2023 förutsatte miljöministeriet att ett andra hörande ordnas för de områden som utvidgats efter det första hörandet (bilaga 1). Hörandet genomfördes på ett riktat sätt så att endast ägarna till fastigheterna i fråga hördes per brev som informerade dem om saken. Det var sammanlagt 19 fastighetsägare. Brevet skickades 19.10 och ställningstagandena begärdes före 3.11.2023. Det andra hörandet gav inga skriftliga ställningstaganden, men tre

⁶Rapport om utlåtandena om inventeringen av arkeologiska objekt av riksintresse och bemötandena av dem. Museiverket 2023.

fastighetsägare bad per telefon ännu om en precisering av VARK-statusens inverkan på användningen av området.

VARK-områdena efter hörandena

I denna projektbeskrivning har man redan i presentationen av materialet beaktat de ändringar i objekten och deras avgränsningar som genomförts efter hörandet. Totalt 1 391 arkeologiska objekt och 1010 områden som består av dem föreslås ingå i den inventering av VARK-områden som ingår i de riksomfattande målen för områdesanvändningen. Uppgifterna om objekten och de områden som bildas av dem (objekttyp, tidpunkt, lägesdata, objektbeskrivning och motiveringar för VARK-valet) har lösgjorts från fornlämningsregistret 15.6.2023 och de har i databasen flyttats till nya tabeller som inte uppdateras. Således kommer uppgifterna i fornlämningsregistret med tiden till dessa delar småningom att skilja sig från VARK-objektsuppgifterna när uppgifterna ökar i och med nya undersökningar och observationer som gjorts i dem. För VARK-områdena kan man dock även i fortsättningen lägga till uppföljningsinformation om förändringar som påverkar deras riksomfattande betydelsefulla värden.

23. Till sist

När VARK-inventeringen färdigställs kommer den att komplettera de tidigare genomförda inventeringarna RKY och VAMA 2021. Då alla tre utredningar som hänför sig till kulturmiljön är tillgängliga kan kulturmiljöer av riksintresse beaktas i planläggningen och i annan markanvändning på ett mera övergripande sätt än tidigare genom att främja bevarandet av de områden som hör till dem och värden i anknytning till dem.

VARK-inventeringen medför inga direkta förändringar i skyddet av arkeologiska objekt. Lagen om fornminnen skyddar fasta fornlämningar och separata beslut för att skydda övriga arkeologiska kulturarv tas med stöd av markanvändnings- och bygglagen. En inventering enligt de riksomfattande målen för områdesanvändningen ger dock hanteringen av dem en ny dimension som förutsätter att man i enlighet med de riksomfattande målen för områdesanvändningen (RMO) utöver ett fysiskt objekt i terrängen också tar hänsyn till värden som bestämts vid inventeringen i anknytning till objektet. För planeringen av markanvändningen ger inventeringen möjlighet till förutseende och att genomföra planeringen på ett högklassigt sätt som tar hänsyn till nationella värden.

I Finland finns det för närvarande cirka 36 000 kända fornlämningar. Det hittas kontinuerligt nya tidigare oidentifierade, även betydande sådana, fornlämningar och det är inte möjligt och inte heller ändamålsenligt att bevara alla arkeologiska objekt. Inom förvaltningen är man hela tiden tvungen att fatta beslut som gäller åverkan på fornlämningar. Då antalet objekt ökar är det ännu viktigare än tidigare att betydande objekt inom det arkeologiska kulturarvet har fastställts. I VARK-inventeringarna har avsikten varit att identifiera de arkeologiska objekt genom vilka utvecklingen av olika delar av Finland och de regionala särdragen kan förstås. Det är nödvändigt att bevara dessa objekt som fastställts viktiga och den information som de innehåller för senare generationer.

I VARK-inventeringen har det för första gången gjorts en systematisk bedömning av Finlands arkeologiska kulturarv med hjälp av gemensamma bedömningskriterier. Det har i stor utsträckning berott på att man ansett att det inte funnits ett behov av en bedömning, eftersom lagen om fornminnen automatiskt skyddar objekt utan särskilt beslut. Inom VARK-projektet har bedömningen av objekten utvecklats och man har fått en bra grund för fortsatt utveckling av den.

Arkeologer från ett tiotal organisationer från olika håll i Finland har deltagit i genomförandet av VARK-inventeringen. Projektet har varit det första omfattande gemensamma projektet mellan

Museiverket och de regionala ansvarsmuseerna som inledde sin verksamhet den 1 januari 2020. Genomförandet av inventeringen har bidragit att skapa ett nytt samarbetsnätverk.

Vid sidan av att fastställa arkeologiska objekt av riksintresse har i inventeringen samlats viktig information om det nationella fornlämningsregistrets innehåll och funktion. Informationen kommer att utnyttjas i arbetet med att utveckla registret. I samband med inventeringen har basuppgifterna om varje objekt i registret förhållningsvis, bildmaterial lagts till, områdesavgränsningar granskats och forskningsdata om objekten uppdaterats. Uppdateringar av registeruppgifter har för utöver närapå 1 400 VARK-objekt gjorts för cirka 3 400 arkeologiska objekt som varit med i bedömningsprocessen, men slutligen förkastats under projekten. Vid inventeringarna gjordes inspektioner i terrängen för över 1 600 arkeologiska objekt.

Trots gemensamma bedömningskriterier är bedömningen aldrig helt objektiv. Varje bedömares egen erfarenhet och värderingar påverkar i bakgrunden. I VARK-inventeringarna har valet gjorts utifrån de uppgifter som för närvarande är tillgängliga och utifrån de faktorer som ansetts vara viktiga då bedömningen gjordes. En annan grupp av aktörer hade kommit fram till ett slutresultat som i viss mån skiljer från det urval av VARK-objekt som nu presenterats. Då vår kunskap om det arkeologiska kulturarvet ökar och preciseras i och med en utveckling av forskningsmetoder och metodik, ändrar samtidigt det som vi betraktar viktigt och intressant. Därför ska också VARK-urvalet utvecklas med tiden. VARK-urvalet är liksom RKY- och VAMA 2021-inventeringarna en produkt av sin tid och bör uppdateras då tillräckligt med ny information har samlats för att göra det.

VARK-områden vars områdesavgränsning har ändrats efter hörandet

VARK-område: Inari, Peuralammet

VARK id:100962

Ändring: området har minskats

Ändringens omfattning: -0,0079 ha.

Orsak till ändringen: Det regionala ansvarsmuseet har finjusterat delområdenas områdesavgränsningar efter hörandet.

VARK-område: S:t Karins Kuusiston piispanlinna

VARK id:100897

Ändring: området har utvidgats

Ändringens omfattning: +1,3707 ha.

Orsak till ändringen: Slottets undervattensförsvarsutrustning hade lämnats utanför den tidigare avgränsningen. Detta upptäcktes först efter hörandet.

VARK-område: S:t Karins Muikunvuori

VARK id:100796

Ändring: området har utvidgats

Ändringens omfattning: +0,0883 ha

Orsak till ändringen: Områdesavgränsningen i fornlämningsregistret var för liten i förhållande till de observationer som gjorts i terrängundersökningarna. Detta upptäcktes först efter hörandet.

VARK-område: Kimitoön, Högholmen

VARK id:100854

Ändring: området har utvidgats

Ändringens omfattning: +0,0728 ha

Orsak till ändringen: Området där undervattensbryggorna finns och som observerades i drönaravbildningen sommaren 2023 lades till i fornlämningens områdesavgränsning.

VARK-område: Kykslätt, Juusjärvi

VARK id:100863

Ändring: området har utvidgats

Ändringens omfattning: +0,0153 ha

Orsak till ändringen: Fornlämningen hade tidigare lokaliserats fel. Det kontrollerade läget 2022 visade sig vara sydväst om den tidigare avgränsningen. Samtidigt ändrades också områdets avgränsning.

VARK-område: Raseborg, Sjöängin röyökköalue

VARK id:100393

Ändring: området har utvidgats

Ändringens omfattning: +0,2315 ha

Orsak till ändringen: Områdesgränsen har ändrats i dess två delområden, eftersom den ursprungliga områdesgränsen vid terrängundersökningen 2022 konstaterades vara för begränsad. Uppgiften om ändringen av objektets områdesavgränsning hade dock inte överförts till VARK-områdets uppgifter.

VARK-område: Suomussalmi, Isoautio

VARK id:101268

Ändring: området har minskats

Ändringens omfattning: -1,2629 ha

Orsak till ändringen: Områdesavgränsningen i fornlämningsregistret var större än i Forststyrelsens databas, som enligt granskningen visade sig vara korrekt.

VARK-område: Åbo, Gaddin puutarha

VARK id:101028

Ändring: området har minskats

Ändringens omfattning: -0,0167.

Orsak till ändringen: En del av objektets sydvästra kant hade förstörts i byggandet av fastigheten intill. Den förstörda delen avgränsades från fornlämningsområdet. Samtidigt ändrades också VARK-områdets avgränsning.

VARK-område: Urjala Ala-Uotila

VARK id:101295

Ändring: området har minskats

Ändringens omfattning: -0,0058.

Orsak till ändringen: Den ursprungliga avgränsningen av fornlämningen hade gjorts fast i väggen på ett radhus från 1980-talet. Avgränsningen ändrades så att den endast omfattar området som inte har förstörts.

VARK-område: Vaala, Askolankangas

VARK id:101194

Ändring: området har utvidgats

Ändringens omfattning: +0,5936 ha

Orsak till ändringen: Vid terrängundersökningen 2022 observerades fångstgropar på ett större område än tidigare.

VARK-område: Övertorneå, Aavasaksan hakkaukset ja Struven piste

VARK id:100286

Ändring: området har utvidgats

Ändringens omfattning: +0,2915 ha

Orsak till ändringen: Området för bergshuggning har kartlagts noggrannare vid terrängundersökningen 2020 och man har hittat huggningar på ett betydligt större område än tidigare. Uppgiften om ändringen av områdesavgränsningen hade dock inte överförts till VARK-objektets uppgifter.

Bilaga 2: VARK-områden som avviker från områdesgränserna för fornlämningsregisterobjekt										
VARK_ID	Karta_nr	Landskap	Kommun	VARK-områdets namn	Fornlämningsobjekt	Register_nr	Objektmängd	Avvikelse	Datering	Typ
100325	13	Nyland	Lovisa	Edesbys och Edö herrgårds VARK-område	Edesby (Edö), Edesby (Edö) Riihitontti, Edesby Edön kartano	1000013959, 1000013960, 1000015912	3	bredare	historisk, medeltida	boplatser
100386	55	Nyland	Esbo	Karhusalmen VARK-alue	Karhusaari, Karhusalmi (Hanasund)	1177, 1000020087	2	bredare	historisk	försvarsverk
100310	59	Nyland	Helsingfors, Vanda	Kivikon linnoitteiden VARK-alue	Tukikohta IV:10 (Kivikko), Tukikohta IV:11 (Kivikko), Tukikohta IV:12 (Kivikko), Tukikohta IV:13 (Kivikko), Tukikohta IV:14 (Kivikko), Tukikohta IV:3 (Rajakylä), Tukikohta IV:5 (Jakomäki), Tukikohta IV:6 (Jakomäki), Tukikohta IV:7 (Jakomäki), Tukikohta IV:8 (Jakomäki), Tukikohta IV:9 (Jakomäki), Tukikohta IV:este 1 (Jakomäki), Tukikohta IV:este2 (Jakomäki), Tukikohta IV:tie (Kivikko, Jakomäki)	1000007733, 1000011231, 1000011233, 1000011234, 1000011237, 1000011242, 1000011245, 1000011249, 1000011252, 1000011254, 1000011255, 1000011259, 1000011260, 1000030984	14	bredare	historisk	försvarsverk
100005	64	Nyland	Raseborg	Kullan ruukin VARK-alue	Kullan mylly, Kullan ruukki	1000015846, 1000036923	2	bredare	historisk	industriobjekt, arbets- och tillverkningsplatser

100436	76	Nyland	Vanda, Helsingfors	Länsimäen linnoitteiden VARK-alue	Tukikohta II:1 (Länsimäki), Tukikohta II:2 (Länsimäki), Tukikohta II:3 (Länsimäki), Tukikohta II:5 (Länsimäki), Tukikohta II:7 (Länsimäki), Tukikohta II:8 (Länsimäki), Tukikohta II:kaivo (Länsimäki), Tukikohta II:tie (Länsimäki)	1000007646, 1000007647, 1000007673, 1000007675, 1000007677, 1000007692, 1000007706, 1000007707	8	bredare	historisk	försvarsverk
100379	78	Nyland	Esbo	Mankbyn VARK- alue	Backisåker 1, Finns, Mankby (Mankki)	49010002, 49010004, 1000001861	3	bredare	historisk, medeltida, stenålder	boplatser
100309	82	Nyland	Helsingfors	Mustavuoren linnoitteiden VARK-alue	Tukikohta I:10 (Mustavuori), Tukikohta I:11 (Mustavuori), Tukikohta I:12 (Mustavuori), Tukikohta I:13 (Mustavuori), Tukikohta I:14 (Mustavuori), Tukikohta I:15 (Mustavuori), Tukikohta I:17 (Mustavuori), Tukikohta I:18 (Mustavuori), Tukikohta I:19 (Mustavuori), Tukikohta I:20 (Mustavuori), Tukikohta I:21 (Mustavuori), Tukikohta I:9 (Niinisaari), Tukikohta I:este1 (Niinisaari), Tukikohta I:kaivo (Mustavuori), Tukikohta I:parakkialue	1000007628, 1000007629, 1000007630, 1000007631, 1000007632, 1000007633, 1000007634, 1000007635, 1000007638, 1000007639, 1000007640, 1000007641, 1000007642, 1000007643, 1000015039, 1000015040, 1000040133	17	bredare	historisk	boplatser, försvarsverk

					(Mustavuori), Tukikohta I:tie (Mustavuori), Tykkipatteri 61 (Mustavuori)					
100220	204	Egentliga Finland	Salo	Lehmihaan VARK- alue	Aho, Lehmihaka	586010055, 586010056	2	bredare	bronsålder	boplatser, gravplatser, stenkonstruktioner
100433	219	Egentliga Finland	Masku	Mäksmäen VARK- alue	Mäksmäki	481010003	1	smalare	historisk, järnålder	boplatser, gravplatser, stenkonstruktioner, kult- och berättelseplatser
100464	220	Egentliga Finland	Nådendal	Naantalin VARK- alue	Birgittalaisluostari, Naantalin vanha asemakaava-alue, Naantalin vanha pappila	529500001, 1000006991, 1000007366	3	smalare	historisk, medeltida	boplatser, kyrkobyggnader
100484	224	Egentliga Finland	Salo	Orijärven kaivoksen VARK- alue	Orijärven kaivos	1000006726	1	smalare	historisk	fövärvsplatser för råmaterial
100285	241	Egentliga Finland	Pargas	Seilin VARK-alue	Seili Därhusen, Seili Kirkkoniemi, Seili Mielisairaalan puisto, Seili Skreddarens hus, Seili Smedens tomt, Seili Tutkimusasema, Seili Utridarens tomt	1000009155, 1000015353, 1000015354, 1000015369, 1000015370, 1000019582, 1000019584	7	bredare	historisk	boplatser, kyrkobyggnader, stenkonstruktioner, arbets- och tillverkningsplatser
101189	249	Egentliga Finland	Salo	Tampaltankruunun VARK-alue	Tampaltankruunu	734010013	1	bredare	bronsålder	gravplatser
100416	253	Egentliga Finland	Åbo	Turun kaupungin keski- ja vaasa- aikainen VARK- alue	Turun kaupungin vanha asemakaava- alue	853500004	1	smalare	medeltida	boplatser
100448	259	Egentliga Finland	Salo	Uskelan vanhan kirjon ja pappilan VARK-alue	Uskelan emäkirkko, Uskelan vanhan pappilan paikka	734010043, 1000026383	2	bredare	historisk, medeltida, järnålder	boplatser, gravplatser, fyndplatser

100007	262	Egentliga Finland	Lundo	Vanhalinnan VARK-alue	Vanhalinna, Vanhalinnan Aittämäki	423010001, 423010002	2	bredare	medeltida, stenålder, bronsålder, järnålder	boplatser, gravplatser, försvarsverk
100486	293	Satakunta, Södra Österbotten	Karvia, Kauhajoki	Kyrönkankaan tien VARK-alue	Kyrönkankaan tie	1000013564	1	smalare	historisk	färdvägar
100428	332	Egentliga Tavastland	Janakkala	Hakoisten VARK-alue	Hakoinen 1, Hakoinen 2, Hakoinen 4, Hakoistenlinna, Hamppula, Hangastenmäki, Köykkälä (Hamppula 1), Lensunkallio (Hamppula 2)	165010037, 165010038, 165010040, 165010041, 165010042, 165010067, 1000023482, 1000038492	8	bredare	historisk, medeltida, bronsålder, järnålder	boplatser, gravplatser, kult- och berättelseplatser, fyndplatser, försvarsverk, arbets- och tillverkningsplatser
100426	336	Egentliga Tavastland	Humppila	Järvensuon kivikauden VARK-alue	Järvensuo 1, Järvensuo 2, Järvensuo 3-4, Järvensuo 5, Järvensuo 6, Porrassuo	103010001, 103010002, 103010003, 1000005265, 1000005266, 1000020802	6	bredare	stenålder, tidig metallålder	boplatser, förvärvsplatser för råmaterial
100424	401	Birkaland	Sastamala	Sastamalan kirkon niemen VARK-alue	Sastamalan kirkko, Sastamalan vanha kirkko I, Sastamalan vanha kirkko II, Sastamalan vanha kirkko III, Tapulinmäki	912010025, 912010026, 912010056, 912010057, 1000014808	5	bredare	medeltida, järnålder	boplatser, gravplatser, kyrkobyggnader, stenkonstruktioner
100494	437	Päijänne-Tavastland	Orimattila	Myllykosken VARK-alue	Myllykoski	560010039	1	bredare	stenålder	boplatser
100453	438	Päijänne-Tavastland	Sysmä	Nuoramoisten rautakauden VARK-alue	Koskuenmäki 1, Koskuenmäki 2, Koskuenmäki 3, Koskuenoja, Nordenlundin karjahaka 1, Nordenlundin karjahaka 2, Nordenlundin karjahaka 3	781010030, 781010031, 781010032, 781010033, 781010081, 781010095, 781010096	7	bredare	förhistorisk, järnålder	boplatser, stenkonstruktioner, kult- och berättelseplatser

100485	452	Päijänne-Tavastland	Sysmä	Vanha-Olkkolan VARK-alue	Vanha-Olkkola	781010105	1	bredare	historisk, järnålder	boplatser, gravplatser, kult- och berättelseplatser
100461	458	Kymmenedalen	Miehikkälä	Hiiriharjunmäen VARK-alue	Hiiriharjunmäki	489010017	1	smalare	stenålder	boplatser
100454	482	Kymmenedalen	Kotka	Mussalo lännen VARK-alue	Mussalo länsi	1000018424	1	smalare	historisk	arbets- och tillverkningsplatser
100495	491	Kymmenedalen	Kotka	Ruotsinsalmen VARK-alue	Fort Elisabeth, Fort Katarina, Fort Slava, Jollahylky, Lehmäsaaren luoteiskärki, Lehmäsaaren länsiranta 2, Majasaari, Patteri Katarina, Pirkköyrin patteri, Redutti Majasaari ja patteri n:o 7, St.Nikolai, Tykkisluuppi	1108, 1114, 1116, 1121, 1128, 1000001934, 1000002077, 1000002081, 1000002082, 1000007724, 1000007734, 1000035321	12	bredare	historisk	fartygsvrak, försvarsverk
100460	499	Kymmenedalen	Kotka	Turveahon VARK-alue	Turveaho	285010025	1	smalare	stenålder	boplatser
100304	509	Södra Karelen	Villmanstrand	Etu- ja Taka-Munteron VARK-alue	Etu- ja Taka-Muntero	405010002	1	smalare	stenålder	boplatser
100378	511	Södra Karelen	Savitaipale	Hiekkalahden VARK-alue	Hiekkalahti	1000017357	1	smalare	historisk	försvarsverk
100498	541	Södra Karelen	Taipalsaari	Vaaterannan asuinpaikan ja kalmiston VARK-alue	Vaateranta	831010006	1	smalare	stenålder, tidig metallålder	boplatser, gravplatser
100508	593	Norra Savolax	Tuusniemi, Kuopio	Honkakankaan VARK-alue	Honkakangas	857010015	1	bredare	stenålder	boplatser
100403	696	Mellersta Finland	Jämsä	Toijalanrannan VARK-alue	Toijalanranta 1, Toijalanranta 5	183010022, 183010056	2	bredare	stenålder	boplatser

100020	723	Österbotten	Vörå	Boskärets VARK- område	Boskåret	479010004	1	bredare	historisk	boplatser, kult- och berättelseplatser, konst, minnesmärken
100497	759	Österbotten	Vörå	Vitmossenin VARK-alue	Vitmossen 2 Åkers, Vitmossen 3, Vitmossen 4	944010082, 944010083, 944010084	3	bredare	stenålder, bronsålder	boplatser, gravplatser, stenkonstruktioner
100267	794	Norra Österbotten	Kalajoki	Hevoskarin VARK- alue	Hevoskari, Hevoskari 2, Hevoskari 3, Hevoskari 4, Hevoskari 5	429010005, 1000038304, 1000038349, 1000038351, 1000038377	5	bredare	historisk	boplatser, stenkonstruktioner, färdvägar, kult- och berättelseplatser, försvarsverk, arbets- och tillverkningsplatser
100512	794	Norra Österbotten	Tyrnävä	Hautakankaan VARK-alue	Hautakangas	1000018802	1	smalare	förhistorisk	boplatser, stenkonstruktioner, markkonstruktioner, arbets- och tillverkningsplatser
100269	797	Pohjois- Pohjanmaa	Uleåborg	Hiidenvaara 2:n VARK-alue	Hiidenvaara 2	84010021	1	smalare	stenålder	boplatser
100270	816	Norra Österbotten	Uleåborg	Kierikinkankaan VARK-alue	Kierikinkangas	972010028	1	smalare	stenålder	boplatser, gravplatser
100271	823	Norra Österbotten	Uleåborg	Kuuselankankaan VARK-alue	Kuuselankangas	972010043	1	smalare	stenålder	boplatser
100273	824	Norra Österbotten	Tyrnävä	Käyräkankaan VARK-alue	Käyräkangas	425010012	1	smalare	förhistorisk, stenålder	boplatser, stenkonstruktioner, arbets- och tillverkningsplatser
100272	847	Norra Österbotten	Uleåborg	Purkajasuo, Vuornos, VARK- alue	Purkajasuo, Vuornos	972010055	1	smalare	stenålder	boplatser
100443	851	Norra Österbotten	Uleåborg	Rekikylän VARK- alue	Rekikylä	973010051	1	smalare	stenålder	boplatser

100258	858	Norra Österbotten	Pudasjärvi	Säynäjäkankaan VARK-alue	Säynäjäkangas 1, Säynäjäkangas 2, Säynäjäkangas 3, Säynäjäkangas 4	615010088, 1000012528, 1000012529, 1000012530	4	bredare	stenålder	boplatser
100447	864	Norra Österbotten	Siikajoki	Vartin VARK-alue	Vartti	1000020929	1	bredare	historisk	försvarsverk
100275	907	Lappland	Tervola	Hattuvaaran VARK-alue	Hattuvaara	845010112	1	smalare	stenålder	boplatser
100282	915	Lappland	Kolari	Juvakaisenmaa VARK-alue	Juvakaisenmaa	1000009377	1	smalare	historisk	förvärvsplatser för råmaterial
100517	963	Lappland	Kolari	Teuravuoman VARK-alue	Teuravuoma	1000009754	1	smalare	historisk	färdvägar
100442	972	Lappland	Posio	Äimäperän VARK- alue	Äimäperä 2, Äimäperä 3	1000008480, 1000008481	2	bredare	stenålder	boplatser, arbets- och tillverkningsplatser
100475	977	Samernas hembygdsområde	Utsjoki	Coalgasboren VARK-alue	Čoalgasbore 1, Čoalgasbore 2	890010059, 1000022877	2	bredare	historisk, jrnålder	boplatser
100474	978	Samernas hembygdsområde	Utsjoki	Elleguolbban ja Áibmejohguolbban VARK-alue	Áibmejohguolbba, Elleguolbba	890010116, 1000023516	2	bredare	förhistorisk	boplatser, arbets- och tillverkningsplatser
101236	997	Samernas hembygdsområde	Sodankylä	Ruijanpolun VARK-alue	Ruijanpolku	1000032423	1	smalare	historisk	färdvägar
100472	1009	Samernas hembygdsområde	Utsjoki	Vetsijärven VARK- alue	Vetsijärvi 2, Vetsijärvi 3, Vetsijärvi 6, Vetsijärvi 7, Vetsijärvi 9	1000001215, 1000001216, 1000001220, 1000001221, 1000001223	5	bredare	förhistorisk, stenålder	boplatser

VARK-områden: geodatans egenskapsinformation

Attribut: VARK_ID

Definition: VARK-områdets id, 6 tecken

Typ: heltal (64-bitar)

Attribut: VARK_namn

Definition: VARK-områdets namn

Typ: text (teckensträng)

Attribut: Karta_nr

Definition: VARK-områdets kartnummer, löpande numrering 1–1010

Typ: heltaö (64-bitar)

Attribut: Fornlämningsobjekt

Definition: Till VARK-området hörande fornlämningslokalers namn

Typ: text (teckensträng)

Attribut: Fornlämningsobjekt2

Fortsättning, se föregående

Attribut: Fornlämningsobjekt3

Fortsättning, se föregående

Attribut: Register_nr

Definition: Till VARK-området hörande fornlämningslokalers registernummer i fornlämningsregistret

Typ: text (teckensträng)

Attribut: Register_nr2

Fortsättning, se föregående

Attribut: Objektmängd

Definition: Till VARK-området hörande fornlämningslokalers mängd, 10 tecken

Typ: heltal (64-bitar)

Attribut: Datering

Definition: Till VARK-området hörande fornlämningslokalers datering

Typ: text (teckensträng)

Möjliga värden:

förehistorisk

stenålder

tidig metallålder

bronsålder

järnålder

medeltida

historisk

modern

odaterad

ej definierad

Attribut: Datering2

Definition: Till VARK-området hörande fornlämningslokalers dateringsspecifikationer

Typ: text (teckensträng)

Möjliga värden:
26 möjliga specifikationer

Attribut: Typ

Definition: Till VARK-området hörande fornlämningslokalers typ

Typ: text (teckensträng)

Möjliga värden:
fartygsvrak
boplatser
gravplatser
kyrkobyggnader
stenkonstruktioner
färdvägar
kult- och berättelseplatser
naturformationer
fyndplatser
markkonstruktioner
försvarsverk
träkonstruktioner
förvärvsplatser för råmaterial
konst, minnesmärken
händelseplatser
industriobjekt
arbets- och tillverkningsplatser
ej definierad

Attribut: UnderTyp

Definition: Till VARK-området hörande fornlämningslokalers undertyp

Typ: text (teckensträng)

Möjliga värden:
över 200 möjliga undertyper

Attribut: Avvikande

Definition: Avviker VARK-områdets områdesavgränsning från den fornlämningsavgränsning som framställs i fornlämningsregistret

Typ: text (teckensträng)

Möjliga värden: j [ja], n [nej]

Attribut: Areal

Definition: VARK-områdets areal, i hektar, längd 10 tecken, 2 decimaler

Typ: decimaltal

Attribut: Kommun

Definition: Kommun eller kommuner, i vilka VARK-området är beläget.

Typ: text (teckensträng)

Attribut: Landskap

Definition: Landskap, i vilka VARK-området är beläget.

Typ: text (teckensträng)

Attribut: Alva_museum

Definition: Regionala ansvarsmuseer, i vilka VARK-områdena är belägna
Typ: text (teckensträng)

Attribut: Skapandedatum

Definition: Geodatans skapandedatum
Typ: text (teckensträng)

Attribut: Digidatum

Definition: Geodatans digitaliseringdatum
Typ: text (teckensträng)

Attribut: Förändringsdatum

Definition: Geodatans förändringsdatum
Typ: text (teckensträng)

Attribut: Länk

Definition: [www-länk till VARM-applikationen](#), till VARK-områdets första arkeologiska lokal

**Museovirasto
Museiverket**